

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО
Факультет історії і міжнародних відносин
Кафедра всесвітньої історії і міжнародних відносин
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: Діяльність Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1945-1991
рр. та використання результатів дослідження при вивченні новітньої
історії в закладах вищої освіти**

Здобувача ступеня «магістр» 2МАІП групи

Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Спеціальності: 014.03 Середня освіта

(Історія та громадянська освіта)

Кузнєцова Олексія Олексійовича

Науковий керівник:

Кандидат історичних наук, доцент

Мурашова Ольга Петрівна

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Використання чужих ідей
результатів і текстів мають
посилання на відповідне джерело

(підпис) (прізви. та ініц. студ.)

Голова комісії

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2025 рік

АНОТАЦІЯ

Кузнєцов Олексій Олексійович. «Діяльність Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1945-1991 рр. та використання результатів дослідження при вивченні новітньої історії в закладах вищої освіти. Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти магістра за предметною спеціальністю 014.03 Середня освіта (Історія та громадянська освіта)

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена комплексному вивченню особливостей діяльності Організації Об'єднаних Націй (ООН) у 1945-1991 рр. та використанню результатів дослідження при вивченні новітньої історії в закладах вищої освіти.

Ключові слова: Організація об'єднаних націй (ООН), миротворчість.

ABSTRACT

Kuznetsov, Oleksiy Oleksiyovych. 'The Activities of the United Nations (UN) in 1945-1991 and the Use of Research Results in the Study of Contemporary History in Higher Education Institutions.' Qualification work as a manuscript.

Qualification work for a master's degree in the subject specialty 014.03 Secondary Education (History and Civic Education)

Mykhailo Kotsyubinsky Vinnytsia State Pedagogical University, Vinnytsia, 2025.

The thesis is devoted to a comprehensive study of the activities of the United Nations (UN) in 1945-1991 and the use of research results in the study of modern history in higher education institutions.

Keywords: United Nations (UN), peacemaking.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
Історіографія проблеми.	6
Джерельна база дослідження.	7
1.3.Методологія дослідження	9
РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ТА ЇЇ СТРУКТУРА	13
2.1. Історія створення ООН	13
2.2. Структура ООН	20
2.3. Спеціалізовані установи ООН	33
РОЗДІЛ III. ДІЯЛЬНІСТЬ ООН З ПІДТРИМКИ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ У СВІТІ	44
3.1. Теоретичні засади поняття «миротворчості»	44
3.2. Арабо-ізраїльський конфлікт та діяльність ООН	59
3.3. Суецька криза і роль ООН	66
3.4. Війна в Кореї	68
РОЗДІЛ IV. ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	75
ВИСНОВКИ	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	86

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність вивчення створення та діяльності Організації об'єднаних націй (ООН), насамперед, визначається її фундаментальною функцією – підтриманням міжнародного миру та безпеки. Статут ООН уповноважує організацію вживати колективних заходів для запобігання та усунення загроз миру. Вивчення ООН дає змогу зрозуміти, як функціонують механізми колективної безпеки в умовах зростання регіональних та міждержавних конфліктів, гібридних воєн та військових агресій. Особливої уваги заслуговує діяльність Ради Безпеки ООН — єдиного органу, рішення якого є юридично обов'язковими для всіх держав-членів і який уповноважений накладати санкції, використовувати миротворчі сили та схвалювати військові операції. Аналіз його роботи, зокрема використання права вето постійними членами, необхідний для розуміння реального балансу сил у світовій політиці та обмежень, з якими стикається міжнародне правосуддя.

Сучасний світ породжує виклики, які неможливо вирішити зусиллями однієї держави, що підвищує актуальність ООН як координаційного центру. До цих викликів належать: зміна клімату, яка вимагає глобальних кліматичних угод (як-от Паризька угода, розроблена під егідою органів ООН); пандемії та охорона здоров'я (роль ВООЗ); міжнародний тероризм та транснаціональна злочинність; а також питання кібербезпеки. Вивчення ООН дозволяє дослідити, як міжнародні актори співпрацюють для розробки спільних стратегій, укладення багатосторонніх договорів та формування глобального управління в цих сферах.

Об'єктом дослідження є Організація Об'єднаних Націй (ООН) як глобальна міжнародна організація, заснована 1945 року.

Предметом вивчення є створення та функціонування ООН

Метою кваліфікаційної роботи є з'ясування передумов створення, організаційної структури та миротворчої місії ООН.

Поставлена мета передбачає вирішення наступних завдань:

Охарактеризувати стан наукового висвітлення проблеми, джерельну базу та методологію дослідження

Вивчити історію створення ООН

Визначити організаційну структуру міжнародної організації

Висвітлити основні миротворчі операції ООН у другій половині XX ст.

Описати методику використання результатів дослідження у контексті вивчення Новітньої історії країн Європи та Америки.

Хронологічні межі дослідження становлять 1945-1991 рр.

Апробація результатів дослідження відбувалася у вигляді доповідей на наукових конференціях. А саме: III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Регіональні студії української історії», Всеукраїнської наукової онлайн конференції здобувачів вищої освіти та молодих вчених «Актуальні проблеми всесвітньої історії» на базі Житомирського державного університету імені Івана Франка.

Структура кваліфікаційної роботи відповідає поставленій меті та завданням. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ І. ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Історіографія проблеми.

Практичні та теоретичні аспекти сучасного миротворчого механізму ООН досліджували С. В. Черніченко, Е. С. Кривчикова, Б. Р. Тузмухамедов, М. А. Ушаков, С. В. Бухмін, С. М. Снегіна, О. О. Хохлишева, О. Е. Болгов, А. Рінікер, Т. Арнолд, Х. Руланд і багато інших вчених. Разом з цим постійна еволюція ОПМ, які адаптуються до нових викликів міжнародному миру та безпеці спонукає вчених до подальшого наукового пошуку в цій сфері.

При написанні роботи були вивчені монографії О. Є. Лапшина «Політичні підсумки конфлікту в колишній Югославії (1991-1995)» , Ю. О. Седляр «Міжнародні санкції у світовій політиці: теорія і практика», статті А. Мелькіна «Комісія ООН з миробудівництва», С. М. Снегіної «Превентивна дипломатія та механізм її реалізації у рамках ООН» , Рональдо Атто «Від миротворчості до миробудівництва: еволюція ролі Організації Об'єднаних Націй в операціях на користь миру» [80], доповідь Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна «Превентивна дипломатія: досягнення результатів» , статті К. О. Шимкевича «Координуюча роль ООН у врегулюванні кризової ситуації у колишній Югославії (перша половина 1990-х рр.)», В. М. Шибеля «Мирний процес палестинсько-єврейського міжнаціонального конфлікту: уроки минулого», В. А. Шагалова «Миротворча операція ООН у Сомалі у 1992-1995 роках» . У них найбільш повно висвітлено політичні події, що призвели до розвитку конфліктів у досліджуваних регіонах Європи, Азії та Африки, багатофункціональні операції та роль ООН у мирному врегулюванні конфліктів. Застосовані ООН заходи та методи миротворчості продемонстровані в конкретній історії окремих справ, якими займалися Рада Безпеки та Генеральна Асамблея, а також участь неурядових організацій, насамперед НАТО, а також ЄС, ОБСЄ.

Проблематиці дослідження правових аспектів в сфері історичних передумов та еволюції діяльності ООН, як гаранта міжнародної безпеки, присвячено велика кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких: К. Лісогорова, Д. Свистун, Д. Пацян, О. Овчаренко, О. Скрипник, Е. Бенеш, К. фонвік, Л. Гудріч, Т. Вайс та ін. Зокрема, у публікації Едуарда Бенеша «the league of nations: successes and Failures» аналізуються основні недоліки Ліги Націй, зокрема її неспроможність забезпечити мир через відсутність механізмів примусу, що стало передумовою для створення ООН. Водночас, Артур Сьїтсер у роботі «From the league to the United nations» порівнює дві організації, підкреслюючи еволюційні зміни в структурі і функціонуванні, які сприяли більшій ефективності ООН в підтримці міжнародного миру. С. Мейслер у книзі «United nations: a history» пропонує глибше розуміння процесу становлення ООН і її адаптацію до нових глобальних викликів після Другої світової війни.

Публікація Т.Г. Вайса та С. Доуза «The oxford handbook on the United nations» доповнює ці дослідження, зосереджуючись на ключових етапах діяльності ООН, зокрема в контексті її миротворчих місій. Ці роботи дозволяють чітко прослідкувати, як історичні передумови Ліги Націй вплинули на формування ООН та її еволюцію в ефективний інструмент міжнародного співробітництва і підтримання миру.

1.2. Джерельна база дослідження.

Опорними джерелами стали Статут ООН, резолюції ООН, у яких відображається історія розвитку подій у зонах конфліктів, основні учасники, засоби, інструменти ООН у запобіганні та припиненні конфліктів, а також курс на мирне врегулювання конфліктів, який був і залишається провідним на всіх історичних етапах. Цей документ є не просто юридичною угодою, а прямим відображенням уроків, винесених із Другої світової війни, та амбіцій світової спільноти щодо побудови стійкої системи колективної безпеки. Як історичне джерело, він є первинним документом, що зафіксував світогляд і розстановку сил серед держав-переможниць. Зокрема, структура ООН, що

включає право вето п'яти постійних членів Ради Безпеки (КНР, Франція, РФ/СРСР, Велика Британія, США), є ключовим історичним артефактом, який пояснює динаміку міжнародної політики з моменту його підписання.

Статут закріплює такі основні принципи, як мирне вирішення міжнародних спорів, заборона застосування сили та повага до суверенітету держав, що слугувало юридичною основою для нового світового порядку. Як конституція міжнародної спільноти, він має вищу юридичну силу над іншими міжнародними угодами його членів (Стаття 103). Крім того, Статут є установчим актом для всіх головних органів ООН (РАБ, ГА, МС, ЕКОСОР), надаючи історикам інформацію про їхні початкові мандати та повноваження. Його положення стали відправною точкою для розвитку міжнародного права прав людини (Загальна декларація 1948 р. та наступні пакти) та процесу деколонізації, оскільки він містив цілі щодо несамоверхніх територій.

Проте, аналізуючи Статут, історики повинні враховувати його обмеження: він часто представляє ідеалізовану картину співпраці, а для повного розуміння історії його необхідно доповнювати протоколами переговорів та документами, що свідчать про фактичне виконання чи невиконання його норм у реальній політиці. Таким чином, Статут ООН залишається безцінним джерелом, що дає змогу зрозуміти правову архітектуру післявоєнного світу та фундаментальні принципи, які продовжують керувати міжнародною системою.

Резолюції Організації Об'єднаних Націй є надзвичайно важливим та об'ємним історичним джерелом, яке відображає позицію світової спільноти, міжнародну динаміку та еволюцію глобального права з 1945 року. Цінність резолюцій як історичного джерела значною мірою залежить від того, який орган ООН їх ухвалив: Рада Безпеки (РБ) чи Генеральна Асамблея (ГА).

1.3.Методологія дослідження

При написанні кваліфікаційної роботи було використано загальні та спеціальні методоти наукового дослідження. Історичний метод дослідження є

ключовим для ґрунтового аналізу діяльності Організації Об'єднаних Націй (ООН), оскільки він дозволяє зрозуміти її еволюцію, контекст і реальний вплив протягом часу. ООН є однією з найскладніших міжнародних організацій, і її функціонування неможливо вивчити поза часовою перспективою. Застосування історичного методу охоплює контекстуалізацію – вивчення ООН у ширшому історичному контексті, як-от "холодна війна" чи деколонізація, що допомагає зрозуміти, чому були ухвалені ті чи інші рішення у певний період. Це також включає виявлення причинно-наслідкових зв'язків, тобто простеження, як початкова структура організації (наприклад, право вето в РБ) вплинула на її подальшу ефективність та міжнародні кризи. Крім того, метод дозволяє аналізувати еволюцію норм і практик, досліджуючи, як змінювалися тлумачення ключових положень Статуту ООН (наприклад, щодо гуманітарної інтервенції) під впливом світових подій. Для цього використовуються такі складові історичного методу.

Історико-генетичний метод передбачає послідовне розкриття змін у діяльності ООН, наприклад, аналіз еволюції мандатів окремих органів або простеження розвитку конфлікту через призму послідовних резолюцій. Історико-порівняльний метод полягає у зіставленні об'єктів для виявлення закономірностей, як-от порівняння ООН з Лігою Націй для встановлення виправлених помилок, або зіставлення різних миротворчих операцій для виявлення факторів успіху. Нарешті, історико-системний метод розглядає ООН як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, аналізуючи взаємодію між Радою Безпеки та Генеральною Асамблеєю під час гострих криз, коли дії РБ були заблоковані. Ефективне застосування методу вимагає критичного аналізу широкого кола первинних джерел: Статуту ООН, резолюцій, протоколів засідань, звітів Секретаріату, а також мемуарів і особистих архівів дипломатів. Історичний метод є незамінним для того, щоб вийти за межі формального правового аналізу і зрозуміти фактичну політичну історію та реальний вплив ООН на світ.

Використання історико-порівняльного методу є надзвичайно ефективним для вивчення діяльності Організації Об'єднаних Націй (ООН), оскільки він дозволяє виявити закономірності, оцінити ефективність та зрозуміти унікальність рішень і дій Організації через систематичне зіставлення подібних або відмінних явищ. У контексті ООН цей метод реалізується через кілька ключових напрямків. По-перше, здійснюється зіставлення з попередниками та аналогами, найважливішим з яких є порівняння ООН з Лігою Націй. Таке зіставлення дозволяє історикам виявити виправлені структурні помилки (наприклад, включення права вето для забезпечення участі великих держав) та оцінити еволюцію ідей колективної безпеки. Подібним чином, порівняння ООН з регіональними організаціями (наприклад, ОБСЄ чи АСЕАН) допомагає оцінити сферу її впливу, глибину втручання та авторитету у вирішенні глобальних конфліктів. По-друге, метод застосовується через порівняння між місіями та конфліктами, які відбувалися за участю самої ООН.

Наприклад, зіставлення миротворчих операцій, таких як сили ООН у Конго (ONUC, 1960-1964) та миротворці в Боснії (UNPROFOR, 1992-1995), дає змогу виявити, як зміна мандату (від "традиційного" до "примусового миротворства") та ступінь підтримки з боку постійних членів Ради Безпеки вплинули на їхню успішність. Це також стосується порівняння реакцій РБ ООН на різні кризи, як-от Суецька криза (1956) та Перша війна в Перській затоці (1990-1991), що демонструє, як консенсус між великими державами впливає на швидкість та рішучість застосування Глави VII Статуту. По-третє, порівняльний метод використовується для вивчення юридичних інструментів, що дозволяє простежити еволюцію міжнародного права, ініційованого ООН. Прикладом є порівняння Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права з Міжнародним Пактом про економічні, соціальні та культурні права (обидва 1966 р.), яке виявляє ідеологічні розбіжності та відмінності в механізмах імплементації у сфері прав людини. Завдяки цим порівнянням, історики можуть узагальнити досвід, сформулювати висновки про причини успіху чи провалу діяльності ООН і навіть розробити рекомендації для

покращення її механізмів вирішення сучасних криз, а також підтвердити або спростувати гіпотези щодо її ефективності.

Аналіз і синтез є двома фундаментальними методами наукового дослідження та логічного мислення, які тісно пов'язані і використовуються для здобуття нових знань у вивченні діяльності ООН. Аналіз — це метод, який полягає у розчленуванні цілісного об'єкта, процесу чи явища на складові частини або ознаки з метою дослідження цих елементів окремо. Його суть полягає у русі думки від цілого до частин. При вивченні ООН аналіз використовується для розчленування структури (вивчення РБ, ГА, Секретаріату окремо), розбору документації (аналіз резолюції на окремі пункти) або розбору конфлікту на етапи для оцінки ефективності на кожному кроці.

Синтез, навпаки, є методом, який полягає у з'єднанні розчленованих аналізом частин у нове ціле. Його мета — сформулювати узагальнювальний висновок, зрозуміти явище як цілісну систему та виявити нові властивості, які не були очевидними під час вивчення окремих елементів. Суть синтезу — це рух думки від частин до цілого.

У контексті вивчення діяльності ООН синтез застосовується для створення загальної картини: зведення висновків про роботу всіх головних органів для формування комплексної оцінки ефективності ООН як системи колективної безпеки. Він також використовується для формування концепції, узагальнюючи інформацію з багатьох резолюцій та звітів щодо одного регіону, або для розробки єдиного висновку про загальний успіх чи провал певної миротворчої місії. Важливо, що аналіз і синтез використовуються не окремо, а діалектично, становлячи єдиний цикл дослідження: аналіз руйнує ціле на частини, що дозволяє вивчити деталі, а синтез знову збирає ціле, але вже на вищому рівні знання, з розумінням внутрішніх зв'язків.

РОЗДІЛ II. ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ТА ЇЇ СТРУКТУРА

2.1. Історія створення ООН

Нездатність Ліги Націй ефективно запобігти початку світового військового конфлікту не лише не стала перешкодою для розробки нових концепцій універсальної міжнародної структури, а й значною мірою стимулювала цей процес. Протягом усього періоду Другої світової війни держави-учасниці антигітлерівської коаліції здійснювали пошук прийнятних моделей післявоєнного світового порядку. Питання формування організації, покликаної забезпечити міжнародну безпеку, було актуалізовано вже з перших днів військових дій. Світові уряди в кінцевому підсумку досягли домовленості щодо цього. До сьогоднішнього дня не існує остаточної відповіді стосовно того, хто саме першим ініціював створення Організації Об'єднаних Націй. У західній науковій літературі передумовою її заснування вважається Атлантична хартія, документ від 14 серпня 1941 р., підписаний Рузвельтом і Черчиллем. Натомість, дослідники колишнього Радянського Союзу неодноразово вказували на радянсько-польську декларацію від 4 грудня 1941 р.[81]

У серпні 1941 року успіхи держав осі все ще тривали, принаймні так це виглядало. Ретельно інсценовані зустрічі Гітлера та Муссоліні, які незмінно завершувалися «повною згодою», справляли враження грізних ознак. Німеччина здійснила напад на Радянський Союз, але військовий потенціал цього нового союзника ще не був повною мірою продемонстрований. Водночас Сполучені Штати Америки, хоча й надавали союзникам значну моральну і матеріальну підтримку, ще не були безпосередньо залучені у війну. Саме тоді стало відомо, що президент Рузвельт і прем'єр-міністр Черчилль проводять консультації «десь на морі», в Атлантичному океані, який на той час був ареною запеклої боротьби. 14 серпня обидва державні діячі

оприлюднили спільну декларацію, що увійшла в історію як «Атлантична хартія». Цей документ не являв собою договір між двома державами. Як зазначалося у самому тексті, він лише підтверджував «деякі загальні принципи національної політики названих країн (США і Великобританії), принципи, на яких вони базували свої надії на краще майбутнє світу». Із восьми пунктів Атлантичної хартії два мали пряме відношення до питання створення міжнародної організації. Пункт шостий свідчив, що «після остаточного знищення нацистської тиранії» лідери США і Сполученого Королівства «сподіваються на установлення миру, який дасть всім країнам можливість жити в безпеці на своїй території», а також забезпечить, що всі люди у всіх країнах «могли б жити все своє життя, не знаючи ні страху, ні потреби». Пункт сьомий передбачав, що такий мир повинен гарантувати всім можливість вільно, без будь-яких перешкод, здійснювати плавання по морях і океанах. Завершальний, восьмий пункт Хартії, містив наступну концепцію організації світу: «Вони» (президент США і прем'єр-міністр Сполученого Королівства) «вважають, що всі держави світу повинні з міркувань реалістичного і духовного порядку відмовитися від застосування сили, оскільки ніякий майбутній мир не може бути збережений, якщо держави, які загрожують або можуть загрожувати агресією за межами своїх меж, продовжуватимуть користуватися сухопутними, морськими і повітряними військами. Черчилль і Рузвельт вважають, що аж до встановлення ширшої і надійнішої системи загальної безпеки такі країни мають бути роззброєні. Англія і США також допомагатимуть і заохочуватимуть всі інші здійсненні заходи, які полегшують миролюбним народам позбавлення від тягаря озброєнь» [79].

Основні принципи міжнародної справедливості також були відображені в інших пунктах Атлантичної хартії: відмова від експансії; відмова від територіальних змін без вільно вираженого бажання зацікавлених народів; право кожного народу обирати собі форму правління; доступ для всіх країн, на рівних засадах, до світових джерел сировини. Атлантична хартія була сформульована двома видатними представниками сучасної демократії. Була

очевидною її повна моральна підтримка з боку Сполучених Штатів. Унаслідок цього Атлантична хартія справила глибоке враження на союзників. Вона стала вісником надії для окупованих країн і вказувала на реальну можливість створення всесвітньої організації, заснованої на непорушних принципах міжнародної моралі. Невдовзі після зустрічі Черчилля з Рузвельтом, у Лондоні відбулася нарада представників десяти урядів. На цій нараді було взято урочисте зобов'язання зміцнювати співдружність та надавати всебічну підтримку при реалізації основних принципів Атлантичної хартії. Відповідна декларація була підписана 24 вересня представниками Радянського Союзу та наступних дев'яти окупованих країн Європи: Бельгії, Чехословаччини, Греції, Люксембурга, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Югославії, а також представниками французького генерала де Голля. У Декларації чотирьох держав про загальну безпеку, яку підписали від імені урядів США, Великобританії, СРСР і Китаю на Московській конференції міністрів закордонних справ 30 жовтня 1943 р., сторони визнали необхідність «створення в можливо коротший термін загальної міжнародної організації для підтримки міжнародного миру і безпеки, заснованої на принципі суверенної рівності всіх миролюбних держав». На цій же Конференції було ухвалено рішення про доцільність попереднього обміну поглядами з питань, пов'язаних із заснуванням нової міжнародної організації [56].

На Тегеранській конференції керівників трьох союзних держав (СРСР, США і Великобританії), що відбулася 28 листопада — 1 грудня 1943 р., також обговорювалося питання міжнародної організації. Під час бесіди Ф. Рузвельта і Й. Сталіна 1 грудня 1943 р. останній висловив думку про доцільність створення єдиної світової організації. Через два місяці після публікації цієї Декларації чотирьох держав, у Тегерані, столиці Ірану, відбулася перша зустріч Рузвельта, Сталіна і Черчилля. Вони опублікували нову декларацію, в якій сповіщали про розробку узгоджених планів для остаточної перемоги. Щодо питання миру, Декларація проголошувала: «Ми віримо, що згоду, що існує між нами, забезпечить міцний мир. Ми повністю визнаємо високу

відповідальність, лежачу на нас і на всіх Об'єднаних Націях, за укладення такого миру, який дістане схвалення переважної маси народів земної кулі і який усунув лиха і жахи війни на багато поколінь». З 21 серпня по 28 вересня 1944 р. у Думбартон-Оксі відбулася конференція представників СРСР, США і Великобританії, що, по суті, передувала основним переговорам трьох держав щодо заснування Організації Об'єднаних Націй (ООН). Союзникам вдалося досягти компромісних рішень стосовно цілей, принципів функціонування Організації та механізмів підтримки миру і безпеки. Крім цього, на конференції в Думбартон-Оксі делегації узгодили функції і повноваження, які повинні мати основні органи ООН. Однак компромісу не було досягнуто щодо процедури голосування в Раді Безпеки.

Не були також вирішені й інші питання, зокрема про Статут Міжнародного суду, про міжнародну територіальну опіку та про місце перебування штаб-квартири Організації. За результатами переговорів у Думбартон-Оксі були розроблені «Пропозиції щодо створення Загальної міжнародної організації безпеки», схвалені СРСР, США, Великобританією і Китаєм, які послужили основою для роботи конференції Організації Об'єднаних Націй у Сан-Франциско. Згідно з планом, прийнятим у Думбартон-Оксі, Організація Об'єднаних Націй мала включати наступні чотири основні органи: Генеральну Асамблею (за участі всіх членів Організації), Раду Безпеки (у складі одинадцяти членів, з яких п'ять — постійні, а шість — обираються Генеральною Асамблеєю на дворічний термін), Економічну і Соціальну Раду та Міжнародний Суд. Крім того, передбачалося створення Секретаріату. Суть плану полягала у покладенні відповідальності за запобігання майбутнім війнам на Раду Безпеки. До компетенції Генеральної Асамблеї було віднесено право розглядати і обговорювати питання, а також надавати рекомендації з метою заохочення міжнародної співпраці і залагоджування конфліктів, які можуть порушити загальне благополуччя. Вона мала право обговорювати питання співпраці у справі підтримки миру і безпеки, а також питання роззброєння, в тій мірі, в якій це стосувалося загальних принципів. При цьому

вона не мала права надавати рекомендацій щодо будь-яких питань, що вже перебували на розгляді Ради Безпеки, і всі питання, що вимагають вживання певних заходів, повинні були передаватися Раді Безпеки [43].

На конференції в Думбартон-Оксі залишалося невирішеним надзвичайно важливе питання, що стосувалося порядку голосування в Раді Безпеки. Суттєвою особливістю затвердженого плану було також зобов'язання держав — членів Організації надавати у розпорядження Ради Безпеки збройні сили для сприяння у виконанні її головного завдання: підтримки міжнародного миру та безпеки і придушення актів агресії. Загальновизнано, що відсутність таких сил становила фатальну слабкість Ліги Націй, а точніше, її апарату, призначеного для охорони міжнародного миру. Проект був підданий ретельному аналізу в усіх країнах. Уряд Великобританії опублікував детальний коментар, а Державний департамент Сполучених Штатів розповсюдив 1\ 900\ 000 примірників тексту проекту, прийнятого в Думбартон-Оксі, та організував серію лекцій, радіопрограм і кінематографічних сеансів для роз'яснення його сутності. Зауваження та конструктивна критика надійшли від низки урядів, зокрема Австралії, Бельгії, Канади, Нідерландів, Нової Зеландії, Норвегії, Польщі, Радянського Союзу, Сполученого Королівства, Сполучених Штатів, Чехословаччини, Франції та Південно-Африканського Союзу. Під час Кримської конференції керівників трьох союзних держав у лютому 1945 р. була вирішена найважливіша проблема, пов'язана з голосуванням у Раді Безпеки[53].

У грудні 1944 р. Ф. Рузвельт надіслав Й. Сталіну та У. Черчіллю пропозицію, яка після незначних редакційних змін була схвалена в Ялті. Вона передбачала, що рішення Ради Безпеки з непроцедурних питань ухвалюються «більшістю в сім голосів членів, включаючи співпадаючі голоси постійних членів», причому сторона, що бере участь у суперечці, повинна утримуватися від голосування. Це положення, по суті, запровадило вимогу одноголосності великих держав — постійних членів Ради Безпеки — при ухваленні ключових рішень, спрямованих на збереження миру, включаючи всі економічні та

військові примусові заходи. Згідно із задумом розробників, правило одноголосності, інтерпретоване як право вето великих держав, підкреслювало їх «особливу відповідальність» за збереження загального миру та додатково стверджувало, що «влада міжнародної організації не може бути використана проти великих держав». Тоді ж, на конференції в Криму, було прийнято рішення про початок роботи 25 квітня 1945 р. Конференції Об'єднаних Націй у Сан-Франциско, головною метою якої було виробити Статут ООН і заснувати нову Організацію. Вже 5 березня 1945 р. уряд США від імені чотирьох держав розіслав запрошення державам, що підписали декларацію Об'єднаних Націй 1 січня 1942 р., приєдналися до неї згодом і оголосили війну фашистським державам до 1 березня 1945 р. Конференція в Сан-Франциско визнана однією з наймасштабніших міжнародних конференцій в дипломатичній історії. У Сан-Франциско зібралися делегати п'ятдесяти країн, які представляли понад вісімдесят відсотків населення планети. Це були представники всіх рас, релігій і континентів, які керувалися рішучістю створити організацію, здатну зберегти мир і сприяти кращому життю [43].

На порядку денному Конференції знаходилися пропозиції, прийняті в Думбартон-Оксі, на основі яких делегати мали розробити Статут, прийнятний для всіх держав. У Конференції брали участь 850 делегатів, а разом з радниками, штатом делегацій і секретаріатом загальна кількість осіб, залучених до роботи, досягала 3\ 500. Крім того, були присутні понад 2\ 500 представників преси, радіо і кінохронік, а також спостерігачі від різних товариств і організацій. Загалом, Конференція в Сан-Франциско була не лише однією з найважливіших в історії, але, ймовірно, і найбільш чисельною серед усіх міжнародних зібрань, що коли-небудь відбувалися. Глави делегацій держав-ініціаторів по черговою головували на пленарних засіданнях. Головували на Конференції: Антоні Іден (Великобританія), В'ячеслав Михайлович Молотов (Радянський Союз), Едуард Стеттініус (Сполучені Штати) і Сун Цзи-вень (Китай). На пізніших засіданнях В. М. Молотова замінив А. А. Громико, а А. Ідена – лорд Галіфакс.

25 червня делегати востаннє зібралися на пленарне засідання, де головуючий, лорд Галіфакс, представив остаточний проект Статуту. Зважаючи на світове значення цієї події, він запропонував відступити від традиційного способу голосування. Коли питання було поставлене на голосування, всі делегати та всі присутні (службовий персонал, представники преси і близько трьох тисяч відвідувачів) піднялися.

Після оголошення про одноголосне ухвалення Статуту зал вибухнув потужними оваціями. Наступного дня в аудиторії Будинку ветеранів делегати по черзі підходили до великого круглого столу для підписання двох історичних документів: Статуту Організації Об'єднаних Націй і Статуту Міжнародного Суду. Представникам Китаю, як першій жертві агресії з боку держав осі, випала честь підписатися першими. Всього було поставлено 153 підписи. «Статут Організації Об'єднаних Націй, який ви тільки що підписали, – заявив президент Трумен у своєму виступі на останньому засіданні Конференції, – є міцною основою, на якій ми можемо побудувати кращий світ [81].

Президент згодом вказав, що Статут буде ефективно застосовуватися лише за умови рішучості всіх народів світу його виконувати. На завершення він наголосив: «Якщо ми не зуміємо використати Статуту, ми виявимося зрадниками по відношенню всіх тих, хто поклав своє життя за те, щоб дати нам можливість вільно і в умовах безпеки зібратися тут для створення цього Статуту. Якщо ми спробуємо використати його в егоїстичних цілях – на користь якої-небудь однієї нації або невеликої групи націй – ми також будемо винні в такій зраді». З підписанням Статуту Організація Об'єднаних Націй ще не набула чинності. У багатьох країнах Статут потребував схвалення конгресом або парламентом. Відповідно, було передбачено, що Статут набуде чинності, коли уряди Китаю, Франції, Великобританії, Радянського Союзу, Сполучених Штатів і більшості інших країн, що підписали Статут, ратифікують його та надішлють відповідне сповіщення Державному департаменту Сполучених Штатів. 24 жовтня 1945 року ця умова була

виконана, і Організація Об'єднаних Націй стала реальністю. Чотирирічні зусилля з розробки планів і багаторічні сподівання нарешті знайшли своє втілення в міжнародній організації, створеній з метою покінчити з війною, сприяти торжеству миру і справедливості та настанню кращого життя для всього людства. 24 жовтня 1945 р. Статут набув чинності (цей день проголошено як День ООН) [4].

2.2. Структура ООН

У сучасній архітектурі міжнародних відносин сформувалася так звана система ООН, яка інтегрувала під своєю егідою численні міжурядові організації та програми. Крім того, велика кількість неурядових організацій отримала при ООН консультативний статус. Це підтверджує, що ООН стала своєрідним «центром тяжіння» для інших міжнародних структур, які регулюють різні аспекти глобального життя, що свідчить про значний вплив Організації Об'єднаних Націй на сучасні міжнародні відносини. Центральними ланками у сфері діяльності ООН є її головні органи: Генеральна Асамблея (ГА ООН), Рада Безпеки (РБ ООН), Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР), Секретаріат, Міжнародний суд і Рада з опіки. Найважливіше значення для досягнення цілей ООН мають ГА і РБ ООН. Генеральна Асамблея (ГА) є головним політичним органом, де представлені всі держави-члени ООН. На цьому форумі представники держав формулюють свої позиції та шукають шляхи врегулювання міжнародних проблем, перетворюючи Асамблею на своєрідний світовий політичний форум. Кожна держава може бути представлена делегацією, що складається максимум із п'яти осіб, яку часто очолює дипломат високого рангу, а інколи й глави держав чи урядів. Рішення ГА ООН мають рекомендаційний характер, однак володіють значним морально-політичним авторитетом, завдяки чому часто стають основою для розробки юридично обов'язкових конвенцій і міжнародних договорів. Згідно зі ст. 10 Статуту, ГА ООН уповноважена обговорювати будь-які питання або

справи в межах чинного Статуту та надавати рекомендації членам ООН або Раді Безпеки [39].

Генеральна Асамблея має певні повноваження у сфері підтримки миру і безпеки, а також уповноважена вивчати і надавати рекомендації з метою сприяння міжнародній співпраці в політичній, правовій, соціально-економічній, культурній і гуманітарній сферах (ст. 13) для мирного врегулювання будь-якої ситуації, що могла б «порушити загальний добробут або дружні відносини між націями» (ст. 14). ГА ООН виконує низку інших важливих функцій, включаючи обрання непостійних членів РБ ООН (ст. 23), членів ЕКОСОР (ст. 61), Ради з опіки (ст. 86); спільно з РБ ООН обирає суддів Міжнародного суду (ст. 4 Статуту Міжнародного суду), за рекомендацією РБ ООН призначає Генерального секретаря ООН (ст. 97) і приймає нових членів (ст. 4). Вона також розглядає щорічні та спеціальні доповіді всіх органів ООН та її спеціалізованих установ (ст. 15), а також виконує бюджетні функції, вивчаючи і затверджуючи бюджет, визначаючи розмір внесків і бюджети спеціалізованих установ (ст. 17).

Кожна держава-член Організації зобов'язана сплачувати внески, формуючи регулярний бюджет Організації. За несплату внесків держава може бути позбавлена права голосу (ст. 19 Статуту ООН). Розмір надходжень визначається Асамблеєю на основі рекомендацій Комітету із внесків. Схема розрахунку квоти базується на врахуванні показників валового національного продукту (ВНП) та рівня доходу на душу населення держави-члена, у зв'язку з чим близько 75\% регулярного бюджету становлять внески десяти найбагатших країн світу.

Межові розміри квоти Асамблея запровадила в кількості 0,01-25\% консолідованого бюджету. Україна з 1997 р. сплачує 1,09\% бюджету. Окрім членських внесків, держави можуть здійснювати добровільні відрахування. Також визначаються квоти за внесками на забезпечення діяльності Збройних Сил ООН у миротворчих місіях. Протягом останнього десятиліття виникли проблеми з наповненням та ефективністю використання бюджету, що

зумовило необхідність реформування Організації. Генеральна Асамблея ООН є сесійним органом. Робота щорічних чергових сесій здійснюється шляхом проведення пленарних засідань у шести постійних комітетах: з питань роззброєння і міжнародної безпеки (Перший комітет); з економічних і фінансових питань (Другий комітет); із соціальних і гуманітарних питань та питань культури (Третій комітет); зі спеціальних політичних питань і питань деколонізації (Четвертий комітет); з адміністративних і бюджетних питань (П'ятий комітет) та з правових питань (Шостий комітет). Окрім чергових сесій, можуть скликатися спеціальні сесії з будь-якого питання на вимогу Ради Безпеки або більшості членів ООН протягом 15 днів, а надзвичайні спеціальні сесії з питань загрози миру, порушення миру або актів агресії — протягом 24 годин. Кожна держава має в ГА один голос. Рішення з важливих питань ухвалюються не менше ніж 2/3 присутніх держав, що беруть участь у голосуванні. Для виконання покладених на неї функцій ГА створює постійні та тимчасові допоміжні органи [39].

Рада Безпеки (РБ) є найважливішим постійно діючим органом, на який покладено головне завдання — підтримання міжнародного миру і безпеки. При виконанні цих обов'язків РБ ООН діє від імені всіх членів Організації (ст. 24). До складу Ради Безпеки входять п'ять постійних членів — Росія, США, Великобританія, Франція і Китай — та десять непостійних членів, обраних відповідно до принципу справедливого географічного представництва строком на два роки без права негайного переобрання. У роботі РБ можуть брати участь (без права голосу) й інші держави-члени ООН. Статутом ООН передбачена взаємодія РБ ООН з іншими органами — ЕКОСОР (ст. 65), Міжнародним судом (ст. 94); низку функцій РБ здійснює спільно з ГА ООН. Рада Безпеки приймає акти двох видів — рекомендації та рішення, причому останні володіють юридично обов'язковою силою. РБ ООН — постійно діючий орган; усі його члени повинні бути постійно представлені у штаб-квартирі ООН у Нью-Йорку (ст. 28). Рада збирається на засідання в міру необхідності, але не рідше ніж раз на два тижні. Порядок голосування в РБ

ООН визначається її виключно важливими функціями. Кожний член Ради має один голос. Після набуття чинності поправки до ст. 23 Статуту (31 серпня 1965 р.), що збільшила загальну чисельність членів РБ до 15, для ухвалення рішення з процедурних питань достатньо дев'яти голосів будь-яких членів Ради. Для ухвалення рішень з усіх питань, пов'язаних з реалізацією її функцій, потрібно не менше дев'яти голосів, включаючи співпадаючі голоси всіх постійних членів Ради (правило одноголосності постійних членів). У разі голосування проти хоча б одного постійного члена РБ ООН рішення вважається відхиленням; це називається запровадженням вето постійним членом. Сторона, що бере участь у суперечці, повинна утриматися від голосування (ст. 27). У практику РБ ООН увійшло також правило, коли мотивована стриманість постійного члена Ради, що не є стороною в суперечці, не вважається перешкодою для ухвалення рішення. Рада Безпеки може створювати допоміжні органи, необхідні для виконання нею своїх функцій (ст. 29).

Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР) покликана виконувати роль координатора у сфері міжнародного економічного, соціального, культурного і гуманітарного співробітництва. Важливість цього органу підтверджується тим фактом, що на нього припадає майже 70% усіх бюджетних ресурсів та персоналу ООН. Кількість членів Економічної і Соціальної Ради була збільшена з 18 до 27 у 1965 р. і до 54 членів у 1973 р. (друга і четверта поправки до Статуту). Розподіл представництва за регіонами: 14 місць — Африка, 10 — Латинська Америка, 11 — Азія, 13 — Західна Європа та інші країни і 6 — країни Східної Європи. Зростання чисельного складу ЕКОСОР стало наслідком збільшення кількості держав-членів ООН. Члени ЕКОСОР обираються ГА ООН на три роки з правом негайного переобрання, що дозволяє оновлювати постійних членів РБ ООН на кожний наступний термін. Щорічно обираються 18 членів ЕКОСОР, при цьому дотримується принцип справедливого географічного представництва. ЕКОСОР проводить щорічні сесії по чергову в Нью-Йорку і в Женеві. Як один із шести головних органів ООН, Економічна і Соціальна Рада має такі функції і повноваження:

обговорює міжнародні економічні й соціальні проблеми глобального і міжгалузевого характеру та розробляє рекомендації щодо політики з цих проблем для країн-членів і для системи ООН; проводить дослідження, складає доповіді, розробляє рекомендації з міжнародних проблем в економічній і соціальній сферах Генеральній Асамблеї, членам Організації та зацікавленим спеціалізованим установам; заохочує держави до дотримання прав людини і основних свобод для всіх; скликає міжнародні конференції і розробляє для подання Генеральній Асамблеї проекти конвенцій з питань, що входять до її компетенції; веде переговори зі спеціалізованими установами відносно домовленостей, угод, що стосуються взаємовідносин цих установ з ООН; погоджує діяльність спеціалізованих установ через консультації з ними і надання рекомендацій; надає послуги і допомогу (за ухвалою Генеральної Асамблеї) членам ООН, а також спеціалізованим установам на прохання останніх; консультує відповідні неурядові організації з питань, які входять до її компетенції. Рада може також скликати міжнародні конференції у межах своєї компетенції. Обов'язком ЕКОСОР є координація діяльності спеціалізованих установ, підтримка стосунків з міжурядовими і неурядовими організаціями (ст. 62–66, 71 Статуту ООН). Економічна і соціальна рада є сесійним органом. Робота чергових сесій ЕКОСОР відбувається в трьох сесійних комітетах у складі всіх членів. Рішення приймаються звичайною більшістю голосів присутніх членів і тих, що беруть участь у голосуванні Ради [4].

Протягом року робота ЕКОСОР провадиться в її допоміжних органах: комісіях і комітетах, які регулярно збираються, і подають доповіді та звіти. Механізм допоміжних органів ЕКОСОР складається з функціональних комісій (таких як Статистична комісія, Комісія з народонаселення, Комісія соціального розвитку, Комісія з прав людини, Комісія про становище жінок, Комісія з наркотичних засобів), постійних комітетів, регіональних комісій (таких як Економічна комісія для Африки, Європейська економічна комісія), а також постійних експертних органів. Крім того, сімнадцять спеціалізованих

установ, пов'язаних з ООН спеціальними угодами про співробітництво і координацію, взаємодіють з нею і одна з одною через координуючий апарат ЕКОСОР. Це самостійні міжнародні організації, створені на основі міжурядових угод, які мають широку компетенцію і працюють у співробітництві з ООН. Спеціалізовані установи користуються самостійністю і мають повну юридичну правоспроможність. ЕКОСОР координує їхню діяльність.

Регіональні комісії включають Економічну комісію для Африки, Економічну і соціальну комісію для Азії і Тихого океану, Європейську економічну комісію, Економічну і соціальну комісію для Латинської Америки і Карибського басейну та Економічну комісію для Західної Азії. Серед постійних комітетів і комісій на правах комітетів: Комітет по програмі і координації, Комітет по природних ресурсах, Комітет по неурядових організаціях, Комітет по переговорах з міжурядовими установами, Комісія по транснаціональних корпораціях та Комісія по населених пунктах. Також функціонує низка експертних органів з питань запобігання злочинності та боротьби з нею, планування розвитку, міжнародного співробітництва з питань податків та перевезення небезпечних вантажів. Рада з опіки — розділ XII Статуту ООН передбачав створення міжнародної системи опіки, до якої мали увійти території, що знаходилися під мандатом Ліги Націй, території, відчужені в результаті Другої світової війни від ворожих держав, і території, добровільно включені в систему опіки державами, відповідальними за їх управління. Таким чином, у систему опіки увійшло 11 територій. Держави, що управляли територіями під опікою, уклали з ООН відповідні угоди. З боку ООН функції опіки здійснювала Рада з опіки, що працювала під керівництвом ГА ООН. Склад Ради залежав від кількості управляючих держав (максимальна кількість досягла 14 у період 1955 – 1960 рр.).

Остання з підопічних територій здобула незалежність у 1994 р., і з цим Рада з опіки виконала покладені на неї функції. У зв'язку з цим було ухвалено рішення, що Рада повинна скликатися лише за потреби. Міжнародний суд є

головним судовим органом ООН. Його Статут є невід'ємною частиною Статуту ООН. Усі члени ООН *de facto* є учасниками Міжнародного суду (ст. 92-93), проте відповідно до ст. 93(2) учасником Міжнародного суду може стати держава, яка не є членом ООН (як, наприклад, Швейцарія, до її вступу в ООН у 2002 р.). Міжнародний суд ООН, один із шести головних органів, був заснований у 1945 році як наступник Постійної палати міжнародного правосуддя (ППМП) при Лізі Націй. У жовтні 1945 року ППМП вирішила передати свої архіви та майно Суду, який також розмістився у Палаці миру в Гаазі. 31 січня 1946 року судді ППМП пішли у відставку, а 5 лютого 1946 року Генеральна Асамблея і Рада Безпеки ООН обрали перших членів Міжнародного Суду. У квітні 1946 року ППМП була офіційно розпущена. Суд, зібравшись на перше засідання 18 квітня 1946 року, обрав своїм Головою суддю Хосе Густаво Герреро (Сальвадор), який був останнім головою ППМП. Суд формується і діє відповідно до свого Статуту, який набрав чинності 24 жовтня 1945 року. Міжнародний суд може розглядати суперечки між державами за їхньої згоди (розділ II Статуту), а також надавати консультативні висновки з правових питань за запитами РБ ООН, ГА ООН та інших органів і спеціалізованих установ ООН з дозволу Генеральної Асамблеї (розділ IV Статуту). Суд складається з п'ятнадцяти незалежних суддів, обраних, незалежно від їхнього громадянства, з числа осіб, які мають високі моральні якості та визнаний авторитет у галузі міжнародного права (ст. 2 Статуту).

Судді обираються на дев'ять років з ротацією третини складу кожні три роки (ст. 13 Статуту). У складі Суду не може бути двох громадян однієї і тієї ж держави (ст. 3 Статуту). Судді обираються Генеральною Асамблеєю і Радою Безпеки ООН, незалежно один від одного, абсолютною більшістю голосів. Суд шляхом таємного голосування обирає строком на три роки голову і віце-голову (заступника) Суду [4].

Головою Міжнародного суду ООН 6 лютого 2009 року був обраний японець Хісасі Овада, який замінив британську суддю Розалін Хіггінс. Заступником нового голови суду був обраний словацький суддя Петер Томка.

Хісасі Овада, випускник Гарвардського університету, є суддею Міжнародного суду ООН з 2003 року. З 2001 року він також є членом Постійного міжнародного арбітражного суду, а з 1994 по 1998 рік був постійним представником Японії при ООН. Штаб-квартира Міжнародного суду знаходиться в Гаазі (Нідерланди). До компетенції Міжнародного суду відносять розгляд справ, пов'язаних з територіальними (прикордонними) суперечками держав, визначенням економічних зон морів, права на риболовлю та іншими спірними питаннями, що виникають між державами. Розгляд справ порушується одним із двох способів: 1) За допомогою повідомлення про спеціальну угоду: ця угода є двосторонньою, укладається державами, які бажають спільно представити спір на розгляд Суду, і складається з одного тексту питань, які вони погодилися передати на розгляд; будь-яка з цих держав може порушити розгляд, повідомивши Секретаріат про цю угоду. 2) За допомогою заяви: заява, яка є односторонньою, подається державою проти іншої держави на основі юрисдикційної статті в договорі або заяв в рамках системи «факультативної обмовки». У документах, що супроводжуються листом міністра закордонних справ відповідної держави або його посла в Гаазі, має вказуватися точний предмет суперечки і назви сторін. Заява повинна бути докладнішою, ніж спеціальна угода, оскільки держава-заявник повинна вказати підстави наявності юрисдикції, точний характер претензії та представити короткий виклад фактів. Секретар негайно супроводить спеціальну угоду або заяву іншій стороні і суддям, а також Генеральному секретареві ООН і всім державам-членам, що мають право звертатися до Суду, включаючи справу в загальний список. Рішення Суду є обов'язковим для відповідних сторін. У статті 94 Статуту Організації Об'єднаних Націй передбачається, що «кожен член Організації зобов'язується виконати рішення Суду у тій справі, в якій він є стороною».

Будь-яка держава, яка вважає, що інша сторона не виконала рішення Суду, може довести це питання до відома Ради Безпеки, яка, якщо визнає це необхідним, може зробити рекомендації або вирішити про вживання заходів

для виконання рішення. При розгляд справи і винесення ухвал Суд застосовує джерела права, які визначені в статті 38 його Статуту, а саме: міжнародні конвенції і договори; міжнародний звичай; загальні принципи права, визнані цивілізованими націями; судові рішення і доктрини найкваліфікованіших фахівців з міжнародного права.

Секретаріат очолює Генеральний секретар, який призначається Генеральною Асамблеєю за рекомендацією РБ ООН і є вищим посадовцем Організації. Генеральний секретар призначається строком на п'ять років. З 1 січня 2007 року цей пост обіймав Пан Гі Мун (Південна Корея). Серед його попередників: Трюгве Лі (Норвегія, до 1953 р.), Даг Хаммаршельд (Швеція, 1953-1961 рр.), У Тан (Бірма, до 1971 р.), Курт Вальдхайм (Австрія, 1972-1981 рр.), Хав'єр Перес де Куельяр (Перу, з 1982 р.), Бутрос Бутрос Галі (Єгипет, з 1992 р.) та Кофі Аннан (Гана, з 1996 р.). Секретаріат повинен забезпечити нормальне функціонування всіх органів ООН [81].

Його структура включає департаменти, управління та інші підрозділи. Загальна чисельність персоналу Секретаріату станом на 30 червня 2010 року становила близько 44\ 000 працівників. Співробітники та Генеральний секретар, у силу свого статусу міжнародних цивільних службовців, відповідають за свою діяльність лише перед ООН. Приймаючи призначення, вони зобов'язуються керуватися лише інтересами ООН, не запитуючи і не отримуючи вказівок від будь-якого уряду або сторонньої влади. Відповідно до Статуту, кожний член Організації зобов'язується поважати строго міжнародний характер обов'язків Генерального секретаря і персоналу Секретаріату. Регулярний бюджет ООН затверджується ГА ООН на дворічний термін. Основним джерелом надходжень є внески держав-членів, розміри яких визначаються відповідно до показників економічного розвитку цих країн. «Хронічною хворобою» ООН, на жаль, стала затримка сплати багатьма державами-членами внесків до регулярного бюджету і на операції з підтримки миру, що фінансуються окремо. У 90-х роках минулого століття Генеральні секретарі Бутрос Бутрос Галі та Кофі Аннан намагалися впровадити

організаційні зміни з метою скорочення чисельності персоналу та забезпечення більш ефективного використання бюджетних коштів.

Низка характерних рис робить Організацію Об'єднаних Націй унікальним міжнародним інститутом. На етапі заснування Організації міркування держав щодо обсягу її компетенції розходилися. Для керівництва Радянського Союзу це була, насамперед, організація для збереження миру і безпеки у світі, тоді як для переважної більшості західних держав, крім гарантування безпеки, важливими залишалися питання соціально-економічного та суспільно-політичного розвитку, дотримання прав людини, розвитку культури, освіти тощо. У підсумку було досягнуто компромісу, суть якого зводилася до того, що Організація, окрім своєї основної функції, буде координуючою для міжурядових організацій у сфері соціально-економічного розвитку.

Статут ООН як багатосторонній міжнародний договір має особливе значення. У ст. 2 Статуту ООН закріплені принципи сучасного міжнародного права — загальновизнані норми поведінки суб'єктів міжнародних відносин з найважливіших питань міжнародного життя. Відповідно до зазначеної статті, Організація «заснована на принципі суверенної рівності всіх її членів»; її члени ретельно виконують передбачені Статутом зобов'язання; «вирішують свої міжнародні суперечки мирними засобами так, щоб не піддавати загрозі міжнародний мир, безпеку і справедливість»; утримуються «від загрози силою або її вживання як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, несумісним з метою Об'єднаних Націй»; всебічно надають допомогу Організації «у всіх її діях у відповідності до Статуту і утримуються від надання допомоги будь-якій державі, проти якої ООН чинить дії превентивного або примусового характеру». Крім перерахованих, ст. 2 Статуту фіксує принцип невтручання у внутрішні справи. У Статуті ООН також знайшли відображення й інші важливі принципи міжнародного права: добросусідських відносин; спільних дій з метою підтримання міжнародного миру і безпеки; роззброєння; рівноправності й самовизначення народів; співпраці задля економічного і

соціального прогресу; забезпечення рівності людей, їх прав і основних свобод. Усе це робить Статут основою сучасного міжнародного права.

Принципи, закріплені в Статуті, отримали подальший розвиток у резолюціях і деклараціях Генеральної Асамблеї ООН, зокрема, в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співпраці між державами відповідно до Статуту ООН (1970 р.), а також у Декларації про надання незалежності колоніальним країнам і народам (1960 р.), Визначенні агресії (1974 р.) та Декларації про посилення ефективності принципу відмови від загрози силою або її застосування в міжнародних відносинах (1987 р.). Можна стверджувати, що принципи, відображені в Статуті ООН, закріпили ті відносини, які склалися в результаті політичної боротьби наприкінці Другої світової війни. Результати цієї боротьби знайшли своє втілення і в побудові ООН. У цьому виявилася як сильна сторона діяльності Організації, так і її слабкість. Закономірно, що структура організації та норми, на яких базується її діяльність, неминуче входять у суперечність із міжнародно-політичним «ландшафтом», що стрімко змінюється. Саме тому з найперших кроків діяльності ООН було порушено питання щодо необхідності її реформування з тим, щоб вона відповідала сучасним реаліям.

Після закінчення «холодної війни» проблема реформування стала ще більш актуальною. Досить широкий спектр цілей ООН, закріплених Статутом, також робить її унікальною міжнародною організацією. Виходячи з цього, ООН з повним правом можна назвати універсальною організацією не тільки з огляду членства, а й за обсягом сфер взаємодії держав. Стаття 1 Статуту проголошує наступні цілі діяльності ООН: підтримувати міжнародний мир і безпеку і з цією метою вживати ефективних колективних заходів для запобігання і усунення загрози миру і придушення актів агресії або інших порушень миру, а також досягати мирними засобами, у згоді з принципами справедливості й міжнародного права, залагоджування або розв'язання міжнародних суперечок або ситуацій, які можуть призвести до порушення миру; розвивати дружні стосунки між націями на основі пошани принципу

рівноправності й самовизначення народів, а також вживати інших відповідних заходів для зміцнення загального миру; здійснювати міжнародну співпрацю в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру, заохочувати й виявляти пошану до прав людини, її основних свобод, незалежно від раси, статі, мови і релігії. Варто також звернути увагу на те, що ООН наділена виключно важливою компетенцією вирішувати питання війни і миру, у тому числі й шляхом застосування військової сили. Універсальне членство держав у ООН робить цю Організацію найбільш представницьким форумом для обговорення і ухвалення рішень з актуальних проблем міжнародних відносин. Якщо засновниками ООН була 51 держава (50 держав, що брали участь у конференції в Сан-Франциско, а також Польща), то в 2006 р. їх налічувалося вже 192. 3 березня 2002 р. громадяни Швейцарії на загальнонаціональному референдумі висловилися за приєднання до ООН. Прийом нових членів, а також припинення прав і привілеїв та виключення з організації регламентується розділом II (ст. 3-6) Статуту [4].

На основі аналізу історичних і нормативно-правових даних можна дійти висновку, що Організація Об'єднаних Націй стала неминучим наслідком неспроможності Ліги Націй запобігти світовій війні, що стимулювало пошук нового, більш надійного механізму колективної безпеки.

Фундамент для її створення був закладений у ключових деклараціях антигітлерівської коаліції, починаючи з Атлантичної хартії 1941 року, яка проголосила принципи самовизначення та необхідність роззброєння агресорів. Концептуальна структура, розроблена на конференції в Думбартон-Оксі, набула остаточного вигляду на Кримській конференції 1945 року, де було досягнуто вирішального, хоча й суперечливого, компромісу щодо одноголосності постійних членів Ради Безпеки (права вето). Це правило підтвердило особливу відповідальність великих держав за збереження миру і фактично унеможливило використання примусу організації проти будь-якої з них. Статут ООН, ухвалений у Сан-Франциско, закріпив цілі, що виходять

далеко за межі безпеки, охоплюючи також економічне, соціальне та гуманітарне співробітництво, зробивши ООН універсальною організацією як за членством, так і за мандатом. У статті 2 Статуту зафіксовані фундаментальні принципи сучасного міжнародного права, включаючи суверенну рівність держав та відмову від застосування сили. Інституційна архітектура ООН базується на взаємодії шести головних органів, серед яких Рада Безпеки володіє юридично обов'язковою силою рішень у сфері миру, а Генеральна Асамблея є всесвітнім політичним форумом, чії рекомендації мають значний морально-політичний авторитет. Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР) функціонує як координатор більшості ресурсів ООН у сфері розвитку, а Міжнародний суд є головним судовим органом. Незважаючи на успішне виконання Радою з опіки своїх функцій та універсальність членства, Організація Об'єднаних Націй продовжує стикатися з хронічними проблемами (фінансова нестабільність через затримки внесків та необхідність реформування існуючої структури, особливо РБ), щоб повною мірою відповідати стрімко мінливим реалістичним і геополітичним реаліям. У підсумку, ООН залишається найважливішим багатостороннім інститутом і основою міжнародного права, але її ефективність прямо залежить від політичної рішучості та готовності держав-членів виконувати її статутні зобов'язання.

2.3. Спеціалізовані установи ООН

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), що є спеціалізованою установою ООН, офіційно розпочала свою діяльність 4 листопада 1946 року. Ця міжнародна організація сприяє ліквідації неписьменності, підготовці національних кадрів, розвитку культури та охороні пам'яток шляхом співпраці між державами-членами в галузях освіти, науки та культури. Коріння її створення сягає часів Другої світової війни. У 1942 році, коли війна була в розпалі, уряди європейських країн, що боролися

з нацизмом, та їхні союзники зібралися у Великій Британії на Конференцію міністрів освіти країн-союзників (КМОС). Незважаючи на триваючі бойові дії, головною турботою країн вже тоді було відновлення систем освіти після настання миру. Проект швидко набув глобального масштабу, оскільки до цієї роботи виявили бажання долучитися нові держави, включно зі Сполученими Штатами Америки. За ініціативи КМОС, одразу після закінчення війни, 1-16 листопада 1945 року в Лондоні відбулася Конференція Організації Об'єднаних Націй зі створення Організації з питань освіти та культури, в якій взяли участь представники близько 40 держав. За пропозицією Франції та Сполученого Королівства, які найбільше постраждали під час війни, делегати ухвалили рішення створити організацію, покликану сприяти встановленню справжньої культури в усьому світі. Основна ідея полягала в тому, що нова організація має сприяти забезпеченню «інтелектуальної і моральної солідарності людства», тим самим запобігаючи можливості розв'язання нової світової війни[28].

На заключному етапі конференції, що відбулася в Лондоні, 37 держав підписали Статут, тим самим проголошуючи народження Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Статут було підписано 16 листопада 1945 року і він набув чинності 4 листопада 1946 року після ратифікації 20 державами-засновницями, серед яких були США, Велика Британія, Франція, Китай, Бразилія, Індія та інші. Перша сесія Генеральної конференції пройшла в Парижі з 19 листопада по 10 жовтня 1946 року, де право голосу мали представники 30 урядів. Подібно до Організації Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО утворилася як результат важких випробувань Другої світової війни, і список її засновників служить яскравим підтвердженням цього. Наступні ключові події позначилися на діяльності Організації: до ЮНЕСКО приєдналися Японія і ФРН у 1951 р. та Іспанія у 1953 р. СРСР став членом ЮНЕСКО у 1954 р., а його правонаступником у 1992 р. стала Російська Федерація. Українська РСР, разом із Білоруською РСР, приєдналася до ЮНЕСКО 12 травня 1954 року.

Важливі історичні процеси, такі як «холодна війна», деколонізація та розпад СРСР, значно вплинули на Організацію: так, у 1960 р. до її складу увійшли 19 африканських держав, а в період з 1991 по 1993 рр. 12 колишніх республік Радянського Союзу стали її членами. З 1971 року Китайська Народна Республіка визнана єдиним законним представником Китаю в ЮНЕСКО. Також 1990 року відбулося возз'єднання Німеччини, де НДР була членом Організації з 1972 року. Деякі країни у різні періоди виходили зі складу ЮНЕСКО з політичних мотивів, але згодом усі вони повернулися до її лав. Зокрема, Південна Африка була відсутня з 1985 р. по 2003 р., США — з 1985 р. по 2003 р., Велика Британія — з 1986 р. по 1997 р., а Сінгапур — з 1986 р. по 2007 р. Практична діяльність ЮНЕСКО будується на засадах середньострокового плану, розрахованого на шість років, на підставі якого складаються три дворічні програми.

Конкретна робота Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) здійснюється в рамках затверджених програм, які охоплюють п'ять основних програмних напрямів: Освіта, Природничі науки, Соціальні та гуманітарні науки, Культура, а також Комунікація та інформація. У межах цих напрямів Організація реалізує цілу низку довгострокових широкомасштабних міжнародних програм і проєктів, які охоплюють такі спеціалізовані галузі, як океанографія, екологія, гідрологія, відновлювані джерела енергії, геологічна кореляція, науково-технічна інформація, інформатика, комунікація, біоетика, управління соціальними перетвореннями, повернення культурних цінностей, збереження всесвітньої культурної і природної спадщини, професійно-технічна освіта та освіта для 21-го століття. Для забезпечення координації міжнародної співпраці у реалізації цих програм створені та функціонують відповідні міжурядові комітети та ради, до складу яких входять представники країн-членів, обрані Генеральною конференцією на певний період, а в самих країнах-членах діють національні органи, відповідальні за зазначені програми. В галузі освіти основні зусилля ЮНЕСКО концентруються на сприянні розширенню доступу до базової освіти

та ліквідації неписьменності, розвитку екологічної та превентивної, безперервної, професійно-технічної та вищої освіти, а також на підтримці проведення аналізу та оцінки національних освітніх систем, розробці освітньої політики та здійсненні реформ з метою покращання якості освіти та її адаптації до потреб суспільства. Крім того, діяльність Організації включає підготовку освітянських кадрів та сприяння визнанню еквівалентності навчальних курсів, свідоцтв і дипломів у сфері освіти [28].

У сфері науки, на додаток до вже згаданих довгострокових міжнародних програм (таких як океанографія чи екологія), ЮНЕСКО активно підтримує міжнародну співпрацю, спрямовану на розвиток фундаментальних та інженерних наук, адаптацію вузівської науки до потреб суспільства, а також просування та застосування нових інформаційних і телекомунікаційних технологій у різних галузях. У галузі гуманітарних наук Організація реалізує проекти, зосереджені на людських аспектах глобальних соціальних змін та розвитку, включаючи зміцнення демократичних процесів, забезпечення прав людини, усунення різного роду дискримінації, сприяння участі молоді у розвитку суспільства, вирішення питань багатоетнічного співіснування, запобігання національним та етнічним конфліктам, а також створення загального клімату соціальної гармонії. Культурна діяльність ЮНЕСКО є багатогранною і охоплює: збереження та відродження як матеріальної, так і нематеріальної культурної спадщини; розвиток мистецтв та підтримку сучасних культур; сприяння поверненню втрачених культурних цінностей країнам їхнього походження; поширення книг і читання через розвиток книговидавничої справи; розвиток індустрії культури та розробку відповідної політики; захист авторських і суміжних прав; аналіз взаємозв'язку між культурою та розвитком для врахування культурного фактора у суспільному розвитку; і, нарешті, розвиток культурного плюралізму та міжкультурного діалогу [28].

Одним із перших кроків Організації Об'єднаних Націй після завершення Другої світової війни стало створення нової спеціалізованої установи —

Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ). У липні 1946 року Економічна та Соціальна Рада ООН ініціювала скликання в Нью-Йорку міжнародної конференції з питань охорони здоров'я. У цій конференції взяли участь делегати від 51 країни, включаючи УРСР, а також спостерігачі з 13 країн, що не були членами ООН, та представники 10 міжнародних організацій. На цій конференції був розроблений та прийнятий Статут ВООЗ. У цьому установчому документі було зафіксовано, що головною метою ВООЗ є "досягнення всіма народами якомога вищого рівня здоров'я". Принципово важливим стало й саме визначення терміна "здоров'я" як "стан повного фізичного, духовного та соціального добробуту, а не тільки відсутність хвороб та фізичних дефектів". Статут наголошував, що "уряди несуть відповідальність за здоров'я своїх народів", і ця відповідальність вимагає вжиття відповідних заходів соціального характеру та в галузі охорони здоров'я. Підкреслювалося, що "здоров'я усіх народів є головним фактором у досягненні миру та безпеки" і залежить від повного співробітництва окремих осіб та держав. Цей документ не лише визначає найважливіші функції ВООЗ та регламентує діяльність її головних органів, але й вперше в міжнародній практиці проголосив здоров'я одним із невід'ємних прав людини незалежно від раси, релігії, політичних поглядів, соціального та економічного становища [44].

Після прийняття рішення про те, що першочерговим завданням ВООЗ є забезпечення "Здоров'я для всіх до 2000 року", була розроблена глобальна стратегія виконання цієї програми. Ця стратегія, здійснення якої вимагало об'єднаних зусиль урядів та народів, ґрунтувалася на принципі налагодження первинної медико-санітарної допомоги. Вона включала вісім головних складових елементів: просвітницька робота щодо роз'яснення суті проблем охорони здоров'я; належне забезпечення продуктами харчування; безпечна для здоров'я вода та санітарія; охорона здоров'я матері та дитини, включно з плануванням сім'ї; імунізація населення від основних інфекційних хвороб; профілактика місцевих захворювань та контроль над ними; належне лікування

загальнорозповсюджених хвороб та травм; та забезпечення основними лікарськими засобами. ВООЗ надає країнам допомогу у зміцненні їхніх систем охорони здоров'я шляхом створення інфраструктури, що включає, як особливо важливий елемент, підготовку медичних кадрів, а також медичне обслуговування окремих осіб, родин та населення в цілому.

Організація активно сприяє проведенню досліджень, необхідних для розробки відповідних технологій, що стосуються всіх аспектів охорони здоров'я, включно з харчуванням, охороною здоров'я матері та дитини, екологічною безпекою, психічним здоров'ям, боротьбою із специфічними хворобами, попередженням нещасних випадків, медичним обслуговуванням та реабілітацією. Крім цього, ВООЗ виконує функцію міжнародного центру для накопичення необхідної технічної та наукової інформації. У 80-ті роки ВООЗ відіграла важливу роль у проведенні Міжнародного десятиліття постачання питною водою та санітарії, приділяючи велику увагу проблемам забезпечення безпечної води та ліквідації відходів відповідно до санітарних вимог. Також ВООЗ проводила всесвітню кампанію з ефективною імунізацією дітей до 1990 року з метою профілактики шести основних інфекційних дитячих хвороб: дифтерії, кору, поліомієліту, туберкульозу та коклюшу (перелічено п'ять, але в контексті шести основних дитячих хвороб, ймовірно, мається на увазі правець). Організація надає консультації урядам з питань планування системи охорони здоров'я та виконує великі програми досліджень, спрямовані на вивчення хвороби серця, залежності від наркотичних речовин та онкологічних захворювань.

Для подолання гострої нестачі медичного персоналу в окремих країнах ВООЗ організовує спеціальні навчальні програми. З цією метою щорічно надається близько 250 стипендій для навчання у різних медичних центрах, а також щороку проводиться 40 короткострокових курсів та 80 конференцій з різних медичних і медико-санітарних проблем. Заохочуючи дослідницьку діяльність, ВООЗ щороку підписує понад 150 контрактів із різними

організаціями, установами та приватними особами, фінансуючи таким чином їхню роботу в необхідних напрямках [79].

У 1980-х роках ВООЗ стала провідною організацією у боротьбі із СНІДом (синдром набутого імунodefіциту). Після ідентифікації вірусу СНІДу у 1981 році, вже у 1986 році Генеральний директор ВООЗ проголосив цю боротьбу пріоритетним напрямом охорони здоров'я у всесвітньому масштабі. На початку 1987 року була прийнята спеціальна програма ВООЗ по боротьбі із СНІДом, у якій на сьогодні беруть участь 127 держав. Провідна роль ВООЗ у координації зусиль у цьому напрямі була підтверджена міжнародними конференціями та Генеральною Асамблеєю ООН. ВООЗ активно співпрацює із національними та регіональними організаціями, а також із установами ООН, такими як ЮНФПА, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ПРООН та Всесвітній банк, а також підтримує тісні контакти з неурядовими організаціями, включаючи Товариство Червоного Хреста та Червоного Півмісяця. Крім того, у 1992-1993 рр. ВООЗ надала допомогу низці держав (зокрема, Мексиці, Оману, Сирії, Об'єднаним Арабським Еміратам) у створенні інформаційних систем у галузі охорони здоров'я. Організація також здійснювала надзвичайну допомогу у зв'язку зі стихійними лихами та техногенними катастрофами. Наприклад, в Еритреї ВООЗ спільно з Управлінням Верховного Комісара у справах біженців брала участь у розміщенні близько мільйона біженців. В Ефіопії реалізовувалася програма відбудови та поновлення діяльності 40 провінційних лікарень і центрів. Загалом, надзвичайну допомогу було надано близько 20 африканським країнам. Крім того, ВООЗ брала участь у заходах, спрямованих на поліпшення стану охорони здоров'я в таких азійських країнах, як Бангладеш, Індія, Монголія, Непал та Таїланд.

ВООЗ активно здійснює Міжнародну програму з подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, реалізуючи п'ять експериментальних проєктів у таких галузях, як гематологія, вплив на щитоподібну залозу, гігієна порожнини рота та інше. Було надано допомогу Україні, Росії та Білорусі, що

включала забезпечення медикаментами, комп'ютерним і допоміжним устаткуванням, а також підтримку у сфері підготовки кадрів.

Організація є також одним із провідних центрів із випуску спеціальної друкованої продукції. ВООЗ збирає статистичні дані, публікує звіти конференцій та семінарів, розповсюджує результати наукових досліджень, видає підручники та кілька періодичних видань, серед яких варто відзначити "Всесвітній форум охорони здоров'я" та "Здоров'я світу". Хоча ВООЗ не є академічною установою, вона систематично збирає результати найкращих дослідницьких центрів з усього світу. Щодо фінансування, загальна сума надходжень до бюджету ВООЗ становить понад 450 млн доларів на рік. Крім того, Світовий банк щорічно спрямовує понад 1 млрд доларів на діяльність, пов'язану з охороною здоров'я. Проте, як констатував Комітет із планування розвитку Соціальної та Економічної Ради ООН, для ефективного виконання всіх завдань, що стоять перед ВООЗ, необхідно щорічно виділяти мінімум 10 млрд доларів. Керівним органом ВООЗ є Всесвітня асамблея охорони здоров'я, де представлені всі держави-члени. Асамблея скликається щороку для розгляду роботи організації, а також для прийняття рішень щодо її політики, програми та бюджету[79].

Між сесіями Асамблеї діє Виконавча рада, до складу якої обираються представники 31 країни. Провідною метою Організації залишається досягнення усіма людьми такого рівня здоров'я, який би надавав їм змогу вести соціально та економічно ефективний рівень життя. Важливо відзначити, що ВООЗ не є наднаціональною організацією. На відміну від інших структур, її рішення не є обов'язковими, а мають характер моральних настанов. Організація використовує свої можливості для розробки законодавчих актів у формі міжнародних протоколів і договорів та надає рекомендації щодо їхньої ратифікації (наприклад, конвенції щодо води та здоров'я, конвенції щодо контролю над тютюном).

Політика Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) являє собою колективний погляд світової спільноти на проблеми здоров'я суспільства.

Важливо підкреслити, що ця Організація не надає прямої фінансової допомоги. Натомість, ВООЗ забезпечує технічну підтримку та сприяння країнам-членам у відповідь на їхні офіційні запити. Уся ця діяльність виконується згідно з інструкціями та стратегічними рішеннями, ухваленими Всесвітньою асамблеєю охорони здоров'я (ВАОЗ).

Створення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) у 1946 році стало одним із перших стратегічних кроків ООН після Другої світової війни, засвідчивши глобальне визнання того, що здоров'я усіх народів є ключовим фактором у досягненні миру та безпеки. Статут ВООЗ, прийнятий на міжнародній конференції в Нью-Йорку за участю 51 країни (включно з УРСР), встановив амбітну мету — досягнення всіма народами якомога вищого рівня здоров'я, вперше в міжнародній практиці проголосивши здоров'я невід'ємним правом людини незалежно від її статусу. При цьому здоров'я визначається як стан повного фізичного, духовного та соціального добробуту, а не лише відсутність хвороб. Уряди несуть пряму відповідальність за здоров'я своїх народів. Керівним органом Організації є Всесвітня асамблея охорони здоров'я (ВАОЗ), яка щорічно визначає політику, програму та бюджет ВООЗ, тоді як між її сесіями діє Виконавча рада. Важливо, що ВООЗ не є наднаціональною структурою, і її рішення мають характер моральних настанов, а не юридично обов'язкових актів, хоча Організація розробляє міжнародні протоколи і договори (наприклад, щодо тютюну чи води та здоров'я).

Стратегічна діяльність ВООЗ була зосереджена навколо ініціативи "Здоров'я для всіх до 2000 року", заснованої на принципі первинної медико-санітарної допомоги. Ця стратегія включає 8 ключових елементів, від забезпечення продуктами харчування та безпечної води до імунізації, охорони здоров'я матері та дитини, а також боротьби з місцевими хворобами. ВООЗ надає країнам технічну підтримку (а не фінансову допомогу), спрямовану на зміцнення їхніх систем охорони здоров'я, підготовку медичних кадрів (зокрема, через стипендії та курси) та розвиток необхідної інфраструктури.

Організація виконує функції міжнародного науково-технічного центру, що займається накопиченням інформації, проведенням досліджень (зокрема, щодо серцевих, онкологічних та наркотичних проблем), а також випуском спеціальної друкованої продукції. ВООЗ активно відігравала провідну роль у глобальних кампаніях, таких як Міжнародне десятиліття постачання питною водою та санітарії (80-ті роки) та програма імунізації дітей проти шести основних інфекційних хвороб. З 1986 року боротьба зі СНІДом стала пріоритетним напрямом, і ВООЗ координує зусилля у цьому напрямі, співпрацюючи з іншими установами ООН (ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ПРООН) та неурядовими організаціями. Крім того, ВООЗ здійснює Міжнародну програму з подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, надаючи медичну та технічну допомогу постраждалим країнам (Україні, Росії, Білорусі), а також регулярно надає надзвичайну допомогу у зв'язку зі стихійними лихами та катастрофами (зокрема, мільйонам біженців в Африці). Фінансові надходження до бюджету ВООЗ становлять понад 450 млн доларів на рік, хоча, згідно з оцінками, для ефективного виконання всіх завдань необхідне значно більше фінансування [67].

Міжнародна організація з міграції (МОМ), відома англійською як International Organization for Migration (IOM), є провідною міжурядовою організацією, створеною та діючою з метою розв'язання численних міграційних проблем у сучасному світі. МОМ тісно співпрацює з урядовими, міжурядовими та громадськими установами й організаціями. Організація працює через мережу представництв у країнах-членах, а її штаб-квартира розташована у місті Женеві (Швейцарія). На сьогодні до складу МОМ входить 138 країн-членів та країн-спостерігачів. Завдяки цій мережі місій, МОМ надає допомогу урядам та суспільству, що включає: оперативне гуманітарне реагування на несподівані міграційні потоки; допомогу мігрантам; сприяння трудовій міграції; допомогу для добровільного повернення нелегальних мігрантів; масову інформацію та освіту з міграційних питань; а також міграційні медичні програми та програми з охорони здоров'я. Головні цілі та

напрямки діяльності МОМ сфокусовані на: Управлінні міграцією в інтересах усіх залучених сторін. Тісній співпраці з урядами країн, а також представленні та захисті інтересів людей, які обрали міграцію як єдиний можливий засіб вирішення своїх проблем. Попередженні та боротьбі з негативними міграційними явищами, такими як торгівля людьми, рабство (в тому числі сексуальне) трудових мігрантів.

Міжнародна організація з міграції (МОМ) була заснована у 1951 році, головною підставою для її створення стала нагальна необхідність врегулювання масштабних потоків мігрантів у Європі, що виникли внаслідок Другої світової війни. МОМ сприяє забезпеченню гуманної та упорядкованої міграції на благо всіх залучених сторін через надання необхідної підтримки та послуг як урядам, так і мігрантам. Організація підтримує налагодження врегульованого та гуманного міграційного менеджменту, сприяє міжнародному партнерству у вирішенні міграційних питань та пошуку практичних рішень. Крім того, МОМ надає гуманітарну підтримку мігрантам, які її потребують, включаючи біженців та осіб, які були змушені залишити свої домівки. Конституція МОМ визнає нерозривний зв'язок між міграційним та економічним, соціальним і культурним розвитком, а також підтверджує право на свободу переміщення. Робота МОМ сфокусована на чотирьох широких галузях міграційного менеджменту: Міграція та розвиток, Сприяння врегульованій міграції, Упорядкування міграції та Примусова міграція. При цьому, починаючи з 1990-х – 2000-х років, МОМ переважно має справу не стільки з міграційними процесами, спричиненими локальними війнами, скільки з вирішенням проблеми міграційних потоків, що виникли у зв'язку зі зростаючою різницею рівня соціально-економічного розвитку окремих регіонів планети. Відтак, МОМ діє задля забезпечення в світі упорядкованого переміщення біженців та інших осіб, які потребують допомоги у сфері міжнародної міграції [81].

РОЗДІЛ III. ДІЯЛЬНІСТЬ ООН З ПІДТРИМКИ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ У СВІТІ

3.1. Теоретичні засади поняття «миротворчості»

Фактично, у нормативно-правових документах Організації Об'єднаних Націй (ООН) чітке визначення миротворчості відсутнє. Держави-члени та міжнародні організації часто оперують власними трактуваннями, тоді як міжнародна практика сформувала специфічний термінологічний апарат, що описує різноманітні форми миротворчих дій та операцій. Така ситуація ускладнює вироблення універсальних норм міжнародного права, які б регулювали цю діяльність, і надає простір для широкого тлумачення її основних принципів.

Статут ООН узагалі не містить термінів «миротворчість», «миротворчі операції» або «операції з підтримання миру», натомість використовує такі поняття, як «дія», «спільна (об'єднана) дія ООН», «примусова дія», «захід», «превентивні заходи» та «діяльність» стосовно конкретної діяльності ООН щодо підтримки міжнародного миру та безпеки. «Міжнародні миротворчі операції» є збірним терміном для позначення комплексу заходів, спрямованих на врегулювання конфліктів, запобігання їхній ескалації, припинення військових дій, відновлення правопорядку, проведення гуманітарних місій, а також відбудову соціальних і політичних інститутів та систем життєзабезпечення, пошкоджених конфліктом. Операції, що здійснюються під егідою ООН, провадяться під керівництвом Ради Безпеки ООН або під егідою регіональної організації, у чиї функції входить підтримання миру та міжнародної безпеки, відповідно до Статуту ООН. В англomовних джерелах ця діяльність позначається як «peace operations», «peace support operations» чи «peacekeeping operations». Більшість відомих класифікацій поділяє таку діяльність на три основні категорії: політико-дипломатичні зусилля невійськового характеру для припинення та врегулювання конфліктів (як-от спостереження); поєднання небойових політичних засобів і збройних операцій

миротворчих сил; та застосування сили, включно з війною, для досягнення миру, незалежно від наявності політичних зусиль [54].

Миротворчі операції також можна деталізувати на превентивні дії, операції з підтримання миру, операції з примусу до миру, постконфліктну розбудову миру та гуманітарні операції. Операції з підтримання миру та миробудівництва зазвичай розпочинаються на прохання сторін конфлікту після їхнього рішення припинити бойові дії та у разі потреби в допомозі міжнародного співтовариства. Їхня головна мета — сприяння припиненню бойових дій та організації переговорного процесу. Миротворчі операції, що проводяться за згодою сторін, поділяються на дві групи: ті, що є логічним продовженням миротворчих зусиль після досягнення угоди про припинення вогню, і ті, що проводяться на виконання попередньо узгодженої мирної угоди, де метою є безпосереднє забезпечення виконання домовленостей, включно з військовим виміром [73].

Водночас операція з примусу до миру являє собою фактичне застосування або погрозу застосування сили з метою спонукання воюючих сторін до припинення бойових дій та початку мирного процесу, і може включати бойові дії миротворчих сил для роззброєння та роз'єднання сторін, зокрема проти тих, хто відмовляється припиняти вогонь. Після успішного завершення таких примусових місій миротворчі сили переходять до загальних дій у рамках операцій з підтримання миру. На практиці, провести чітку межу між цими видами дій украй складно, оскільки всі вони тією чи іншою мірою пов'язані із застосуванням сили та виконують комплекс завдань, що виходять за межі суто військових функцій. Ситуація ускладнюється відсутністю в Статуті ООН не лише терміна «миротворча операція», а й її детальної характеристики. Проте сучасний досвід свідчить, що миротворчі операції під егідою ООН є поширеним явищем. Незважаючи на це, успішність миротворчих операцій ООН не завжди була гарантована, а наявні інструменти далекі від досконалості. Це пояснюється відсутністю чіткої нормативно-правової бази та нездатністю ООН ефективно використовувати вже створені механізми

врегулювання, що ставить під сумнів її здатність виконувати основні функції з підтримання міжнародного миру. З огляду на зростання складності та чисельності сучасних конфліктів, здатність ООН адекватно вирішувати проблеми національної безпеки залишається дискусійним питанням, що спонукає політиків замислюватися про підвищення ефективності наявних інструментів або розробку нових.

В основі всієї архітектури колективної безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН) лежить низка спеціалізованих інституцій із чітко визначеними обов'язками у сфері миротворчості. Ці обов'язки охоплюють заходи як мирного врегулювання конфліктів, так і попередження загроз, порушень миру та актів агресії. Відповідно до Статуту ООН, ці структури поділяються на головні, допоміжні та адміністративні. Головними органами, які безпосередньо несуть відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки, є Рада Безпеки, Генеральна Асамблея та Секретаріат, очолюваний Генеральним секретарем. При цьому як Генеральна Асамблея, так і Рада Безпеки уповноважені створювати допоміжні органи для більш ефективного виконання своїх функціональних обов'язків. З шести головних органів, Рада Безпеки та Генеральна Асамблея є найбільш значущими для забезпечення міжнародного миру. Однак Статут ООН чітко розмежовує їхню компетенцію, надаючи верховенство Раді Безпеки. Згідно зі Статутом, Рада Безпеки несе головну відповідальність за підтримання миру і діє від імені всіх держав-членів ООН[54].

До складу Ради входять 15 членів, і вона зосереджена на вирішенні конкретних завдань: розслідування суперечок, що можуть ускладнити міжнародні відносини; рекомендації процедур врегулювання; визначення наявності загрози миру, порушень миру та актів агресії; а також підтримка або відновлення миру, включно із застосуванням примусових заходів із використанням сили. У рамках цієї діяльності Рада Безпеки ухвалює як рекомендації, так і юридично зобов'язуючі резолюції. Особливо важливою є стаття 25 Статуту, яка зобов'язує держави-члени виконувати рішення Ради

Безпеки. Водночас, Генеральна Асамблея, у якій представлені всі держави-члени, уповноважена обговорювати будь-яке питання в рамках Статуту та надавати рекомендації державам-членам і самій Раді Безпеки. Проте, її повноваження щодо конкретних конфліктів обмежені: якщо Рада Безпеки виконує свої функції щодо певної ситуації, Генеральна Асамблея не може робити рекомендацій без її прохання. Асамблея може доводити до відома Ради ситуації, що загрожують миру, та уповноважена розглядати загальні принципи співробітництва у цій сфері.

Питання, що вимагають активних дій у сфері миру та безпеки, передаються на розгляд Ради Безпеки. Генеральна Асамблея ухвалює «необов'язкові» резолюції з питань миру, на відміну від юридично обов'язкових рішень Ради. Таким чином, Рада Безпеки має повноваження для активних дій на захист миру і відіграє провідну роль, тоді як Генеральна Асамблея є важливою для вирішення загальних питань та сприяння міжнародному співробітництву у соціально-економічній, культурній, медичній, правовій та правозахисній сферах. Миротворчі місії створюються, а їхній мандат визначається членами Ради Безпеки (15 членів). П'ять постійних членів (РФ, КНР, Велика Британія, США, Франція) мають право вето на будь-яке рішення щодо миротворчих операцій. Рада Безпеки здійснює загальне керівництво, а Генеральний секретар разом із Секретаріатом ООН виконує її рішення. При плануванні нових операцій Рада Безпеки, згідно зі Спеціальними правилами процедури, ініціює кілька напрямків роботи, серед яких: запит Генерального секретаря до держав-членів щодо надання контингентів (військового, поліцейського, цивільного) та підписання відповідних угод; розробка детальних планів майбутніх операцій, включно з переліком завдань та правилами застосування сили; а також формулювання спільного політичного підходу до врегулювання конфлікту та розподіл обов'язків між різними акторами (ООН, регіональні організації) [72].

Успіх цих заходів критично залежить від злагодженості взаємодії членів Ради Безпеки та Секретаріату. Резолюції Ради Безпеки поділяються на

Рекомендації та Рішення, причому останні є юридично обов'язковими і використовуються для регулювання миротворчих операцій. Зміст інших нормативних актів, як-от заяви Голови Ради Безпеки та листи Генерального секретаря, переважно є «м'яким правом» і має рекомендаційний та інформаційний характер (наприклад, щодо призначення спецпредставника, контролю за місією чи закликів до мирного врегулювання).

Важливо, що роль Ради Безпеки у військових питаннях є менш визначеною, механізми вироблення спільного підходу до військових аспектів залишаються розмитими, а потенціал Військово-консультативної групи використовується недостатньо. Важливим інструментом планування є також Спеціальний комітет Генеральної Асамблеї ООН з операцій з підтримання миру. Він діє як дорадчий орган, розглядаючи всі питання, пов'язані з миротворчою діяльністю, та розробляючи теоретичні напрямки. Комітет готує проєкт політичного рішення, який підлягає фінансовій перевірці, перш ніж стати резолюцією Генеральної Асамблеї ООН. Якщо Рада Безпеки визнає розгортання операції доцільним, вона її формально санкціонує відповідною резолюцією, визначаючи місію, масштаби та деталі завдань. Генеральна Асамблея потім затверджує бюджет і ресурси, а Генеральний секретар призначає керівництво місії. За оперативну підтримку та укомплектування місій відповідають Департамент операцій з підтримання миру (ДОПМ) та Департамент польової підтримки (ДПП). ДОПМ є оперативним підрозділом Генерального секретаря, відповідальним за керівництво, управління, планування та підготовку всіх миротворчих операцій. Він забезпечує глобальне політичне та стратегічне керівництво, підтримує зв'язок з Радою Безпеки та країнами-контрибуторами військ. Основною метою ДОПМ є забезпечення узгодженості дій між ООН та іншими суб'єктами (урядовими та неурядовими) у миротворчих операціях, а також надання керівництва та підтримки військовим і поліцейським операціям, протимінна діяльність та розробка оперативних планів. ДПП надає місіям комплексну підтримку у

сферах фінансів, матеріально-технічного забезпечення, інформаційно-комунікаційних технологій, персоналу та загального адміністрування[69].

Планування миротворчих операцій (ОПМ) здійснюється Департаментом операцій з підтримання миру (ДОПМ) та Департаментом польової підтримки (ДПП) під загальним керівництвом керівника місії. Цей процес охоплює політичні, військові, оперативні та допоміжні аспекти. На етапі планування зазвичай створюється Спільна робоча група або Комплексна цільова група місії в штаб-квартирі ООН із залученням усіх відповідних департаментів, фондів та програм Організації. Практичні заходи розпочинаються якомога раніше, з урахуванням поточної безпекової та політичної ситуації на місцях. Операція, як правило, починається з розгортання передової групи для створення штабу місії і потім поступово розширюється, охоплюючи всі сектори та мандати. З розвитком миротворчості та ускладненням її завдань виникла об'єктивна потреба у встановленні нових форм співпраці між «законодавчими» органами ООН — Радою Безпеки, Генеральною Асамблеєю та країнами, що надають контингенти (КПК). Однією з таких інноваційних форм є спеціальне засідання між членами Ради Безпеки ООН та представниками КПК. Ця зустріч організовується Головою Ради Безпеки ООН за участю виключно представників держав-членів Ради Безпеки та країн, які планують брати безпосередню участь у конкретній запланованій операції. Основна мета зустрічі полягає в отриманні членами Ради Безпеки та представниками Секретаріату інформації з перших рук щодо позицій та оцінок країн, чиї громадяни будуть безпосередньо задіяні в місії. Запровадження таких спеціальних засідань сприяло посиленню впливу держав-членів на планування миротворчих місій. Цей механізм усунув один із суттєвих недоліків попереднього процесу прийняття рішень, який полягав у недостатньому врахуванні думки КПК як на етапі підготовки нових операцій, так і при коригуванні їхніх мандатів. Результатом ретельного аналізу та розгляду цього питання стало ухвалення Резолюції Ради Безпеки ООН № 1353. Ця резолюція чітко визначає принципи співробітництва між Радою Безпеки та

КПК, відповідні оперативні питання, а також формат і процедуру зустрічей з країнами, що надають контингенти. Таким чином, попри реформування миротворчих операцій ООН та наявність ефективних методів і форм, механізми їхнього регулювання вимагають постійного вдосконалення. Основними причинами цієї необхідності є нестабільність і велика кількість політичних режимів, непередбачуваність наслідків та складність контролю збройних конфліктів. Усі ці фактори становлять загрозу миру та безпеці міжнародного співтовариства, у зв'язку з чим ООН залишається головним гарантом глобальної безпеки.

Міжнародна діяльність у сфері миру та безпеки, зокрема миротворчі операції, може здійснюватися в різних умовах, включаючи ті, що не пов'язані безпосередньо зі збройним конфліктом, і миротворчі сили зобов'язані керуватися цілою низкою правових норм, які можуть охоплювати внутрішні закони приймаючої та відправляючої країн, міжнародне гуманітарне право, положення регіональних організацій та статутні угоди[69].

Юридичний супровід є критично важливим, і нагальною проблемою залишається розробка комплексного концептуального підходу до підтримання миру, заснованого на міжнародних правових нормах, а правова база ООН для міжнародних операцій є багатогранною, включаючи Статут ООН, універсальні міжнародні норми щодо захисту прав людини, спеціальні миротворчі місії, а також низку ключових міжнародних документів, таких як Угода про статус військ (SOFA), Угода про статус дій (SOMA), Конвенція про привілеї та імунітети ООН 1946 року та Конвенція ООН про безпеку персоналу 1994 року, а також Інформаційний бюлетень Генерального секретаря 1999 року щодо застосування міжнародного гуманітарного права.

Термін "миротворчість" увійшов в офіційну термінологію ООН у 1965 році, а миротворча діяльність, яка може включати широкий спектр заходів від розриву дипломатичних відносин до дій збройних сил, класифікується як заходи, встановлені Радою Безпеки ООН для встановлення миру в зонах конфліктів, і може проводитися як за наявності легітимного уряду, так і за його

відсутності, як це було в Сомалі. Міжнародна миротворча операція може бути санкціонована лише після резолюції Ради Безпеки ООН, але через часту недійсність Ради Безпеки, спричинену застосуванням права вето постійними членами, виникає колізія повноважень, що призвело до прийняття Генеральною Асамблеєю резолюції "Об'єднатися заради миру" (1950 р.), яка теоретично дозволяє Асамблеї вживати колективних заходів у разі недієздатності Ради, хоча ця резолюція не виправдала очікувань. Хоча міжнародне право містить достатній обсяг норм, що регулюють миротворчість, досі не проведено узагальнення цих норм, що ускладнює покращення правової бази, оскільки резолюції Ради Безпеки, як правило, мають специфічний характер[73].

Мінливий характер конфліктів значно розширив коло завдань миротворчого персоналу ООН, і хоча кожна місія має свої особливості, загальні завдання охоплюють запобігання конфлікту, стабілізацію ситуації після припинення вогню, сприяння здійсненню всеосяжних мирних угод, забезпечення стабільного управління, а також діяльність із миробудівництва, як-от роззброєння, розмінування, реформа сектору безпеки, підтримка виборів і виконання тематичних завдань, регульованих ключовими резолюціями Ради Безпеки ООН, включаючи Резолюцію 1325 про жінок, мир та безпеку. Угода про статус збройних сил (SOFA) та Угода про статус дій (SOMA) є двосторонніми або багатосторонніми міжнародними угодами, що регулюють правовий статус, умови перебування, права, обов'язки, а також привілеї та імунітети миротворчих місій та їхніх членів, включаючи військовослужбовців та цивільний персонал. Ці угоди є незаперечними, оскільки їхня відсутність може загрожувати суверенітету приймаючих держав та перешкоджати належній взаємодії місії з місцевою владою, хоча традиційне звільнення військовослужбовців від юрисдикції приймаючої держави часто викликає серйозну критику.

Миротворчі операції ООН є унікальним і динамічним інструментом допомоги країнам, що постраждали від конфлікту, у створенні умов для

тривалого миру. Перша місія ООН розпочалася в 1948 році на Близькому Сході. Другий Генеральний секретар ООН Даг Гаммаршельд пропонував розмістити термін «миротворчість» у Статуті в уявному «Главі шість з половиною», між мирним врегулюванням (Глава VI) та примусовими заходами (Глава VII). Миротворча діяльність ООН еволюціонувала: якщо в часи «холодної війни», коли Рада Безпеки була часто паралізована, місії обмежувалися операціями з припинення вогню та стабілізації силами військових спостерігачів і легкоозброєних військ, то після закінчення конфлікту стратегічний контекст суттєво змінився. ООН перейшла від «традиційних» місій до комплексних «багатофункціональних» операцій, спрямованих на виконання всеосяжних мирних угод і закладання основ сталого миру. Сучасні миротворці виконують широкий спектр складних завдань, включаючи підтримку врядування, дотримання прав людини, реформування сектору безпеки та моніторинг роззброєння, демобілізації та реінтеграції колишніх комбатантів. Оскільки природа конфліктів змінилася від міждержавних до внутрішньодержавних та громадянських війн, склад миротворчих місій також розширився: тепер вони включають адміністраторів, економістів, поліцейських, юристів, гуманітарних працівників та інших фахівців. Отже, миротворчі операції ООН перебувають у постійному процесі концептуальної та оперативної еволюції для відповідності новим викликам. Під миротворчими операціями слід розуміти комплекс дій, спрямованих на запобігання збройним конфліктам та іншим реальним загрозам міжнародному миру і безпеці, стабілізацію ситуації в зонах потенційних конфліктів, а також створення умов, що сприяють їхньому мирному врегулюванню та постконфліктному миробудуванню[54].

Створення міжнародних миротворчих організацій на завершальному етапі Другої світової війни засвідчило визнання світовою спільнотою невідкладної необхідності вирішення міжнародних конфліктів виключно мирними засобами. Вперше в історії людства Організація Об'єднаних Націй (ООН) заклала основи всеосяжної системи колективної безпеки, що завдяки

правовим інноваціям, інституційним можливостям та військовому потенціалу дозволило їй протидіяти актам агресії та іншим загрозам міжнародному миру, включно із застосуванням сили.

Післявоєнний період характеризувався виникненням численних регіональних та збройних конфліктів, які становили потенційну загрозу міжнародній безпеці і вимагали швидкого врегулювання. Таким чином, миротворчі операції ООН стали новою формою впливу міжнародної спільноти на врегулювання міждержавних конфліктів та громадянських війн, що передбачала розгортання спеціально підготовленого військового персоналу (військових спостерігачів) і військових підрозділів (миротворців) з третіх країн. У повоєнному світоустрої, розробленому союзниками, ключова роль належала системі безпеки, заснованій на спільному застосуванні сили великими державами, що знайшло відображення у Статуті ООН, прийнятому 24 жовтня 1945 року, який передбачав як мирні, так і силові засоби вирішення міжнародних суперечок.

Протягом 1940-1950-х років було сформовано систему організації та управління місіями ООН, окреслено основні принципи їхньої роботи та визначено їхній міжнародно-правовий статус. У цей період також проявилася тенденція до визнання необхідності участі ООН у врегулюванні внутрішніх суперечок. До середини 1990-х років ООН розробила сучасну концептуальну основу миробудівництва. Ця концепція охоплює зусилля, спрямовані на запобігання або припинення конфлікту чи війни та їхніх наслідків, і включає превентивну дипломатію, сприяння миру, підтримання миру та примус до миру[74].

У вузькому розумінні, миротворчість — це дії, спрямовані на досягнення згоди між ворогуючими сторонами, насамперед шляхом переговорів, посередництва та інших невійськових засобів, передбачених Главою VI Статуту ООН. У широкому розумінні, миротворчість охоплює весь спектр дій — від превентивної дипломатії до примусу до миру, включно із застосуванням сили. Важливим інструментом, винайденим ООН у роки «холодної війни»,

стали операції з підтримання миру (ОПМ) як засіб вирішення політичних криз і збройних конфліктів. Такі операції залучають військових спостерігачів, багатонаціональні сили та миротворчі сили держав-членів ООН (за рішенням Ради Безпеки або Генеральної Асамблеї) чи регіональних організацій. Ця діяльність спрямована на забезпечення дотримання умов припинення вогню та виведення військ, охоплюючи широкий спектр дій — від негайного припинення кровопролиття до сприяння виконанню домовленостей щодо довготривалого вирішення кризи. У розвитку підходу міжнародної спільноти до миротворчості можна виділити кілька важливих етапів.

Перший етап (1948-1956 рр.) відзначився організацією двох миротворчих операцій, які тривають донині: Орган ООН зі спостереження за виконанням умов перемир'я (ОНВУП) на Близькому Сході (1948 р.) та місія військових спостерігачів ООН в Індії та Пакистані (1949 р.) для моніторингу кордону в Кашмірі. На цьому етапі було вперше випробувано підхід створення моніторингової місії зі спостереження за припиненням вогню.

Другий етап (1956-1967 рр.) відбувався на тлі зростання напруженості між ОВД і НАТО. У цей період СРСР і США були змушені шукати компроміси, щоб запобігти переростанню конфліктних ситуацій у глобальний військовий конфлікт, що посилювало політику ядерного стримування. Тоді вперше було започатковано миротворчу діяльність ООН із залученням сил для припинення вогню. Третій етап (1967-1973 рр.) характеризувався найбільш інтенсивними конфліктами між військово-політичними угрупованнями та призвів до поступового скорочення миротворчих операцій під егідою ООН, при цьому жодної нової операції не було організовано.

На четвертому етапі (кін. 1973 – поч. 1980-х рр.) миротворчість знову розглядалася як засіб стримування конфліктів. Операції проводилися за згодою сторін конфлікту із залученням збройних сил невеликих держав, які не були сторонами конфлікту, а їхньою метою було відновлення спокою, сприяння припиненню бойових дій та зміцнення довіри.

П'ятий етап (кін. 1980-х – поч. 1990-х рр.) ознаменувався закінченням «холодної війни» та початком військових примусових операцій, відомих як «операції з примусу до миру» (ОПРМ). Ці операції включали військові підрозділи (сухопутні, військово-повітряні та військово-морські) і передбачали застосування сили в необхідному обсязі, включно з широкомасштабними бойовими діями, на підставі резолюції Ради Безпеки ООН. Під час ОПРМ миротворці мали право застосовувати силу відповідно до Глави VII Статуту ООН. ОПРМ можна визначити як військові дії на підтримку дипломатичних зусиль, спрямованих на відновлення миру, коли одна або більше сторін конфлікту не визнають міжнародного втручання і існує загроза війни. Шостий етап (з поч. 1990-х рр. дотепер) характеризується поширенням миротворчих операцій і операцій з примусу до миру.

Початок 1990-х років супроводжувався розпадом Організації Варшавського договору, крахом соціалістичної системи, розпадом Радянського Союзу, кінцем біполярного світового порядку та початком глобалізації. Ці події призвели до дестабілізації міжнародної ситуації та стрімкого зростання внутрішньодержавної та міждержавної напруженості. Серед прикладів таких операцій: місії ООН у Сомалі (1992-1995 рр.), Руанді (1993-1996 рр.), Демократичній Республіці Конго (1999 р.) та Сили охорони ООН у колишній Югославії (1992-1995 рр.). У другій половині XX століття домінували внутрішні збройні конфлікти, громадянські війни та регіональні військові конфлікти, особливо в колишніх соціалістичних державах з федеративним устроєм. Розпад Радянського Союзу та СФР Югославія призвів до відновлення давніх етнічних і релігійних конфліктів, що спричинило спалах понад десяти етнічних і політичних конфліктів у період 1989-1992 рр. Також триває нестабільність на африканському континенті, де з 1990-х років спалахнуло понад 25 нових локальних воєн. Після закінчення Другої світової війни у світі відбулося понад 100 великих міжнародних конфліктів, у яких загинуло близько 20 мільйонів людей. За період з 1990 по 2000 рік війни забрали понад 5 мільйонів життів[71].

З моменту заснування першої миротворчої операції ООН у 1948 році було проведено 71 операцію, з яких 55 — з 1990 по 2020 рік, а загальна кількість військовослужбовців, поліцейських і цивільного персоналу, залучених до миротворчих операцій ООН зі 130 країн світу за 56 років (до серпня 2020 р.), наближається до мільйона. Аналіз проведення ОПМ свідчить про чітке зростання кількості залучених військовослужбовців. Додатково, нещодавно з'явилися нові джерела зовнішніх і внутрішніх загроз, як-от транснаціональний тероризм, організована злочинність, незаконний обіг наркотиків та контрабанда зброї, а також ризик екологічної катастрофи, які вимагають адекватної реакції міжнародної спільноти.

На початку 21-го століття ці загрози часто призводили до військово-політичних криз і збройних конфліктів у багатьох регіонах світу, зокрема й у раніше відносно стабільній Європі. Загалом, сучасні миротворчі операції ООН значно перевершують традиційні ОПМ за своєю складністю та масштабами. Нове покоління миротворчих місій вирішує широкий спектр завдань, що виходять за рамки традиційних мандатів, включаючи припинення бойових дій, забезпечення безпеки, демілітаризацію районів, захист міжнародного персоналу, моніторинг безпольотних зон, надання гуманітарної допомоги, демобілізацію та реінтеграцію колишніх комбатантів, допомогу у створенні або реформуванні національних збройних сил, поліції та державних структур, а також моніторинг виборів та просування прав людини.

Незважаючи на серйозність сучасних криз (наприклад, дії Російської Федерації в Грузії та Україні), ООН залишається підтримуваною багатьма державами організацією, відповідальною за миротворчість. Ефективність миротворчих операцій ООН засвідчує, наприклад, Місія ООН у Сьєрра-Леоне (1999-2005 рр.), яка визнана академічною спільнотою як беззаперечний успіх, оскільки її мандат, що включав припинення вогню, гуманітарну підтримку та сприяння виборам, був значною мірою виконаний, у тому числі було роззброєно 75\ 000 осіб і знищено понад 42\ 000 одиниць військової техніки.

Аналіз історичного становлення та розвитку миротворчих операцій Організації Об'єднаних Націй (ООН) дозволяє констатувати, що на поточному етапі ефективність більшості цих операцій оцінюється як низька або середня. Для забезпечення істотного підвищення результативності миротворчої діяльності необхідно змістити акценти у бік превентивних та застережних заходів, які мають вживатися ще до початку конфліктів, а не лише після їхньої ескалації. Виходячи з цього, система миротворчості потребує комплексного реформування, спрямованого на посилення її операційного мандату. Це реформування повинно, зокрема, передбачати чітке включення права на застосування сили не лише для самооборони, а й для забезпечення захисту цивільного населення та виконання наданих завдань.

Крім того, на Раду Безпеки ООН покладається завдання запровадження універсальної системи координації миротворчих операцій. Така система повинна базуватися на єдиній концепції конфліктних ситуацій та містити чіткий алгоритм їхнього вирішення, що має застосовуватися в межах однієї операції, забезпечуючи внутрішню узгодженість дій. Важливим аспектом підвищення ефективності є також поведінка та професійна підготовка персоналу ООН. Персонал зобов'язаний суворо утримуватися від поведінки, несумісної з їхніми обов'язками, включно з усіма формами неналежної поведінки. Відповідно, слід організовувати регулярні та спеціалізовані навчальні курси, щоб озброїти миротворців необхідними знаннями та навичками міжкультурної комунікації, що є критично важливим для успішної та відповідальної роботи в мультикультурному середовищі зон конфлікту[65].

На основі аналізу історичного процесу формування та інституційної динаміки Організації Об'єднаних Націй (ООН) встановлено, що її створення стало прямим наслідком визнання світовою спільнотою необхідності всеосяжної системи колективної безпеки після краху Ліги Націй. Фундаментальна база ООН, закладена в Статуті (1945 р.), об'єднала ключові принципи сучасного міжнародного права (суверенна рівність, відмова від

застосування сили, невтручання) із широким спектром цілей, що охоплюють не лише підтримання миру і безпеки, а й соціально-економічне та гуманітарне співробітництво. Центральними ланками цієї системи є Генеральна Асамблея, як універсальний політичний форум із рекомендаційними повноваженнями, та Рада Безпеки, яка, завдяки праву вето постійних членів, володіє виключною та юридично обов'язковою силою рішень щодо питань миру. Економічна і соціальна рада (ЕКОСОР) функціонує як координатор більшості ресурсів ООН у сфері розвитку, а Міжнародний суд виконує функції головного судового органу.

Одночасно миротворча діяльність ООН пройшла значну еволюцію від «традиційних» місій військових спостерігачів у часи «холодної війни» до «багатофункціональних» операцій нового покоління, які, особливо після 1990-х років, включають операції з примусу до миру та охоплюють складні завдання постконфліктного миробудівництва, реформування сектору безпеки та захисту прав людини в умовах переважно внутрішньодержавних конфліктів. Незважаючи на беззаперечну роль ООН як найважливішого багатостороннього інституту та високу залученість (понад 70 операцій з 1948 року), її миротворча система зберігає середню або низьку ефективність через відсутність чіткої нормативно-правової бази для терміна «миротворчість» у Статуті та інституційні обмеження, пов'язані з політичними розбіжностями у Раді Безпеки та «хронічними» фінансовими проблемами. З огляду на це, існує нагальна потреба в реформуванні, яке має бути спрямоване на посилення превентивних заходів, включення чіткого права на застосування сили для захисту цивільного населення, уніфікацію координаційних систем і забезпечення високої професійної та етичної підготовки персоналу для адекватної реакції на нові гібридні загрози 21-го століття, що зрештою дозволить ООН більш ефективно виконувати свою найважливішу функцію — підтримку міжнародного миру та колективної безпеки.

3.2. Арабо-ізраїльський конфлікт та діяльність ООН

Вся історія Організації Об'єднаних Націй зводиться до постійного пошуку дієвих способів та засобів для підтримки і зміцнення миру. Цій боротьбі завжди заважали численні перешкоди, що виникали через глобальне протистояння між Сходом та Заходом, Північчю та Півднем та іншими силами. Світові події, що відбувалися після закінчення Другої світової війни, розвивалися складно, з суперечностями і далеко не завжди відповідали початковим очікуванням періоду створення ООН. Так звана «холодна війна» суттєво обмежила ефективність роботи Ради Безпеки, а також фактично унеможливила впровадження системи колективної безпеки, передбаченої Статутом Організації. Водночас, реальне життя постійно породжувало конфлікти, які вимагали більше, ніж просто переговорні рішення. Яскравим прикладом такого конфлікту є Близькосхідний, або арабо-ізраїльський, який загострився до вибухонебезпечного стану протягом 1948–1949 років[76].

Його першопричиною стало проголошення незалежності держави Ізраїль, на що арабська сторона відреагувала збройно, спровокувавши першу арабо-ізраїльську війну і, як наслідок, тривалий конфлікт, який щороку призводить до значних людських втрат. Крім того, ці події вийшли за регіональні межі, оскільки вони тісно переплелися з інтересами впливових світових держав у близькосхідному регіоні, що негативно позначається на стабільності як регіональної, так і всієї міжнародної системи. Слід підкреслити, що ООН зіткнулася з цим конфліктом практично з моменту свого заснування і дотепер продовжує докладати зусиль для його врегулювання. В умовах зростаючої глобальної взаємозалежності, особливо важливим є вивчення досвіду, пов'язаного зі спільним і узгодженим вирішенням міжнародних проблем. З огляду на це, вивчення досвіду роботи ООН у врегулюванні арабо-ізраїльського конфлікту, а також оцінка результативності її миротворчої діяльності на Близькому Сході, є вкрай актуальним.

Організація Об'єднаних Націй почала свою роботу в 1946 році й, відповідно, не могла запобігти виникненню арабо-ізраїльського конфлікту,

оскільки його коріння сформувалося набагато раніше. Ще в XIX столітті виник сіоністський рух, який мав на меті створення незалежної єврейської держави на Близькому Сході. На початку XX століття цей рух ініціював масове переселення євреїв до Палестини. Європейські держави не протидіяли цій імміграції, проте поява єврейських поселень спричинила протиріччя з місцевим арабським населенням, що зрештою і призвело до великомасштабного конфлікту. Як відомо, 24 липня 1922 року на міжнародній конференції в Сан-Ремо Велика Британія отримала мандат Ліги Націй на управління Палестиною. Згідно з умовами мандату, Велика Британія зобов'язувалася сприяти імміграції євреїв і створити такі політичні, адміністративні та економічні умови, які б забезпечили гідне життя єврейського народу в Палестині.

Двадцятип'ятирічне британське управління Палестиною призвело до значних демографічних змін: якщо у 1922 році там проживало 750 тисяч осіб, то до 1946 року населення зросло до 1 мільйона 850 тисяч. За цей період єврейське населення збільшилося з 80 тисяч до 608 тисяч осіб. Якщо після Першої світової війни євреї становили менше однієї десятої від усього населення Палестини, то до 1947 року їхня частка наблизилася до однієї третини. Однак, незважаючи на зростання кількості населення та активну політику скуповування земель, євреї контролювали лише 6,2% загальної території Палестини та 12% площі оброблюваних земель. Ситуація в Палестині різко загострилася після завершення Другої світової війни, коли євреї висунули вимогу щодо створення власної держави. Цьому активно протистояли як арабські країни, так і місцеві араби. У лютому 1947 року Велика Британія, не спромогшись самостійно вирішити це питання, оголосила про намір передати проблему на розгляд Організації Об'єднаних Націй.

Вирішення палестинського питання було доручено Спеціальній комісії ООН по Палестині (UNSCOP), яку заснували 15 травня 1947 року на першій спеціальній сесії Генеральної Асамблеї. До складу цієї комісії увійшли представники одинадцяти країн: Австралії, Канади, Чехословаччини,

Гватемали, Індії, Ірану, Нідерландів, Перу, Швеції, Уругваю та Югославії. 15 червня комісія прибула безпосередньо в Палестину для вивчення ситуації на місці. Вже 1 вересня Спеціальна комісія подала до ООН свою доповідь, що містила низку рекомендацій, схвалених комісією одноголосно. Серед цих рекомендацій були скасування мандату на Палестину та надання Палестині незалежності. Одночасно з цим комісія представила два альтернативні плани щодо майбутнього устрою Палестини, які умовно відомі як «план більшості» та «план меншості». «План більшості», підтриманий Канадою, Чехословаччиною, Гватемалою, Нідерландами, Перу, Швецією та Уругваєм, пропонував поділити Палестину на дві суверенні держави — арабську та єврейську. Єрусалим при цьому мав перейти під пряму опіку ООН. Передбачалося, що протягом дворічного перехідного періоду управління Палестиною здійснюватиме Велика Британія під наглядом Організації. Натомість, «план меншості», схвалений Югославією, Індією та Іраном, передбачав створення єдиної федеративної держави, яка б складалася з арабських і єврейських штатів, а столицею мав стати Єрусалим[57].

29 листопада 1947 року Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію № 181 (II) про поділ Палестини на дві держави: єврейську та арабську. За це рішення проголосували 33 країни, проти були 13, а 10 утрималися. Єврейській державі відводилося приблизно 56% території Палестини, тоді як арабській — 43%. На той час у Палестині мешкало близько 650 тисяч євреїв і 1 мільйон 200 тисяч арабів. Примітно, що єврейська держава отримувала більш економічно розвинену територію та вихід до Середземного і Червоного морів. Євреї прийняли цей план із певними застереженнями. Проте палестинські араби відкинули його, стверджуючи, що він порушує Статут ООН, який гарантує народам право на самовизначення.

14 травня 1948 року, одразу після закінчення британського мандату, було проголошено створення незалежної Держави Ізраїль на територіях, визначених для євреїв Організацією Об'єднаних Націй. Арабські держави, які не визнали Ізраїль, одразу ж після цього розпочали військові дії з метою його

знищення. Збройні сутички між арабськими та єврейськими поселенцями розпочалися ще наприкінці 1947 року, коли євреї намагалися встановити контроль над виділеними їм районами, а з травня 1948 року розпочалася перша арабо-ізраїльська війна. З огляду на ці події, ООН була змушена втрутитися. На спеціальній сесії Генеральної Асамблеї, що тривала з 16 квітня по 14 травня 1948 року, Рада Безпеки, у зв'язку зі зростанням насильства та заворушень у Палестині, закликала обидві сторони припинити всі військові та напіввійськові операції.

Замість того, щоб вживати примусові заходи, передбачені статтею 42 Статуту ООН (які передбачають застосування сили), 29 травня 1948 року Рада Безпеки прийняла резолюцію 50 (1948). Цією резолюцією було створено групу військових спостерігачів, відому як Організація Об'єднаних Націй для спостереження за виконанням умов перемир'я (UNTSO). Ця місія стала першою в історії миротворчою операцією ООН. До її складу увійшло 648 військових та цивільних спостерігачів.

Положення статті 29 Статуту ООН слугує одним із головних аргументів на користь законності запровадження Радою Безпеки нового інструменту для колективного вирішення міжнародних конфліктів. Ця стаття дозволяє Раді Безпеки створювати такі допоміжні органи, які вона вважає необхідними для виконання своїх обов'язків. Хоча місію спостереження, згадану раніше, не можна беззастережно вважати саме «допоміжним органом», ця стаття значною мірою виправдовує пошук Радою Безпеки нових підходів та засобів для реалізації функцій, покладених на неї міжнародною спільнотою[4].

З метою «сприяння мирному врегулюванню ситуації в регіоні» Рада Безпеки заснувала пост Посередника ООН у Палестині, на який був призначений граф Фольке Бернадотт (представник Швеції). Його обов'язки полягали у докладанні зусиль для забезпечення перемир'я в регіоні, закликах до співпраці між усіма урядами та заохоченні до мирного вирішення конфлікту.

На 331-му засіданні 2 червня 1948 року Рада Безпеки уповноважила Посередника ООН у найкоротші терміни встановити дату набрання чинності перемир'ям, узгодивши це з обома сторонами та Комісією по перемир'ю. Бернадотту вдалося домогтися перемир'я, яке тривало з 11 червня по 9 липня 1948 року. Таким чином, у Палестині діяли паралельно Посередник ООН та Комісія зі спостереження за перемир'ям (UNTSO), яка також займалася встановленням демаркаційних ліній, нейтральних зон та обміном військовополоненими. Як тільки представники ООН розпочали роботу в зоні конфлікту, стала очевидною необхідність направити до Палестини професійних військових для допомоги та охорони місії ООН.

Перша група військових спостерігачів, яка заклала основи першої наглядової місії ООН, прибула в регіон у червні 1948 року. 15 липня 1948 року Рада Безпеки ухвалила резолюцію, в якій визначила ситуацію в Палестині як загрозу миру. У резолюції було зазначено, що недотримання режиму припинення вогню буде розцінене як порушення миру, що вимагатиме негайного розгляду питання про примусові заходи відповідно до Глави VII Статуту ООН. Згідно з цією резолюцією, набуло чинності друге перемир'я. Таким чином, на спостерігачів лягло серйозне завдання контролювати дотримання умов перемир'я, адже його порушення могло призвести до втручання наддержав. Однак у липні Ізраїль уже контролював значну частину території, виділеної для арабської держави за Планом поділу, а також західну частину Єрусалима. У ході бойових дій, що відновилися в жовтні, ізраїльтяни досягли нових успіхів, і до кінця року війна практично завершилася[40].

На тлі бойових дій, які підтвердили побоювання скептиків щодо поділу Палестини, посередник ООН з палестинського питання граф Ф. Бернадотт у червні 1948 року назвав резолюцію ООН від 29 листопада 1947 року невдалою і запропонував її перегляд. План Бернадотта передбачав відновлення Палестини в кордонах 1922 року (до відокремлення Трансйорданії) як унітарного державного утворення та виділення двох держав — єврейської та арабської — як членів єдиного союзу. Згідно з цим планом, Негев мав відійти

арабам, а Галілея — Ізраїлю. Палестинські біженці поверталися додому та отримували назад своє майно. Єрусалим, за планом, мав увійти до складу арабської держави. Порт Хайфа та аеропорт Лодден ставали вільними зонами. Цю пропозицію відкинули обидві сторони. Євреї вже контролювали Західну Галілею, а відторгнення Негева означало б втрату двох третин території Ізраїлю. Варіант злиття Трансйорданії з арабською частиною Палестини, який також пропонував Бернадотт, означав би перехід останньої під контроль англійців, які мали тісні зв'язки з королем Трансйорданії Абдаллою. Сирія, Єгипет та Ірак не бажали посилення Трансйорданії за рахунок Палестини (з Негевом). Сіоністи в принципі не заперечували проти цього варіанту, сподіваючись, що в результаті зможуть домовитися з Абдаллою про збереження за Ізраїлем Західної Галілеї та Негева.

Англія обіцяла визнати Ізраїль де-юре, якщо буде прийнятий план Бернадотта. Представники США також обіцяли де-юре визнання та надання позики у випадку згоди єврейської сторони. Проте самого Бернадотта було вбито єврейськими терористами 17 вересня 1948 року. Основні причини, через які Ізраїль відхилив план Бернадотта, полягали в наступному: втрата Негева відрізала б решту Ізраїлю від затоки Аккаба та Мертвого моря. Хоча міжнародний статус Єрусалима був прийнятним для Ізраїлю, вони наполягали, що єврейська частина міста має належати Ізраїлю і бути з'єднана з основною територією країни широким коридором. Однак, дії ізраїльської армії продовжували вносити свої корективи — війна завершилася поразкою арабських армій.

У результаті, перша арабо-ізраїльська війна завершилася у лютому 1949 року перемогою Ізраїлю. Нова держава отримала понад 70% території колишньої Палестини. Між Ізраїлем та його арабськими сусідами так і не були встановлені визнані кордони; натомість, за посередництва ООН у 1949 році була встановлена лінія перемир'я, уздовж якої розмістилися спостерігачі. Таким чином, ООН не змогла домогтися врегулювання конфлікту, а лише надала допомогу в стабілізації ситуації. Перша арабо-ізраїльська війна не

лише закріпила існування Держави Ізраїль, але й ворожнечу між нею та арабськими країнами. Війна послабила позиції палестинців у їхній боротьбі за відновлення миру на території Палестини. Невирішеним також залишилося питання про долю сотень тисяч біженців. Арабо-ізраїльська війна 1948–1949 років стала першим серйозним випробуванням для ООН, яка до того не брала участі у врегулюванні конфліктів такого масштабу[40].

На жаль, ООН виявилася неспроможною суттєво вплинути на ситуацію, що склалася, але вона намагалася всіляко допомогти поліпшити життєві умови людей, вигнаних зі своїх домівок. З часом були створені спеціальні агентства та організації для підтримки палестинських біженців, але в цілому ці спроби виявилися недостатньо ефективними.

Водночас, варто зазначити, що під час врегулювання арабо-ізраїльського конфлікту ООН розробила нові методи забезпечення миру. Наприкінці 1940-х – на початку 1950-х років державами-членами була сформульована концепція наглядових операцій ООН як початкової форми миротворчих операцій. Створення цієї концепції дало значний імпульс розвитку миротворчої діяльності ООН. До функцій спостерігачів ООН входило спостереження, складання щоденних доповідей, розслідування інцидентів та інспекція військових об'єктів. Таким чином, вони були основним джерелом інформації для Ради Безпеки про ситуацію в регіоні. Сама присутність спостерігачів свідчила про зацікавленість світової спільноти у збереженні стабільності в Палестині.

Отже, цілком очевидно, що ООН відіграла значну роль у врегулюванні арабо-ізраїльського конфлікту 1948–1949 років. Її залучення сприяло розробці загальноновизнаних, легітимних рішень, а також надало державам-членам можливість обмінюватися думками та формувати спільну позицію щодо цієї проблеми. Варто також наголосити, що Резолюція 50 (1948) створила важливий прецедент, який став основою для проведення майбутніх операцій ООН із підтримання миру. Цей момент можна вважати точкою відліку в історії цього нового та необхідного виду діяльності Організації. У 1948 році, у зв'язку

з арабо-ізраїльською війною, була створена Організація ООН для спостереження за виконанням умов перемир'я (UNTSO). Уже в 1949 році була сформована група ООН для спостереження в Індії та Пакистані (UNMOGIP). Досвід цих перших груп став фундаментом для розробки інших форм та методів підтримання миру, зокрема: місій для з'ясування фактів, спостереження за проведенням плебісцитів, місій добрих послуг, груп примирення, посередників та спеціальних представників.

3.3.Суецька криза і роль ООН

Ключовим моментом у політичному житті Єгипту після війни стала боротьба за анулювання англо-єгипетського договору 1936 року, що вилилася у партизанські дії проти британських військових. Перелом настав у липні 1952 року, коли офіцери-патріоти здійснили переворот, скинувши короля Фарука і проголосивши республіку. У 1954 році було підписано угоду, яка завершила 74-річну окупацію, забезпечивши виведення військ і ліквідацію військової бази Великої Британії. Нова влада обрала зовнішньополітичний курс на нейтралітет і відмову від військових союзів, прагнучи балансувати між СРСР і США. Єгипет, бажаючи підвищити свій вплив у регіоні, активно нарощував військовий потенціал, уклавши у вересні 1955 р. угоди про постачання зброї з СРСР та його союзниками, що спровокувало невдоволення Заходу. Західні країни, особливо США та Велика Британія, були незадоволені і негативною позицією Каїра щодо Багдадського пакту (союзу Іраку, Туреччини, Британії, Пакистану та Ірану, створеного у 1955 р.).

У лютому 1956 року було заплановано будівництво життєво важливої Асуанської греблі, частково за рахунок позики Міжнародного банку та "допомоги" від США та Великої Британії. Однак у липні того ж року США відмовилися від надання допомоги, поставивши під загрозу весь проект і завдавши удару по престижу президента Г. А. Насера. У відповідь Насер негайно оголосив про націоналізацію компанії Суецького каналу. Це викликало військові приготування з боку Франції та Великої Британії, тоді як США зайняли більш стриману позицію. Міжнародні переговори в Лондоні

(серпень 1956) не привели до успіху, оскільки Єгипет відкинув ідею інтернаціоналізації каналу.

У жовтні 1956 року Ізраїль розпочав несподіваний напад на Єгипет. Слідом за цим Велика Британія і Франція висунули ультиматум і 31 жовтня почали військові дії, які США засудили. Незважаючи на вето, накладене агресорами в Раді Безпеки, Генеральна Асамблея ООН більшістю голосів (64 країни) 2 листопада висловила за припинення вогню. Бойові дії тривали до 5 листопада, коли Британія і Франція висадили десант. У той же день СРСР направив агресорам ультимативні послання, натякаючи на можливе застосування ракетної зброї і загрозу Третньої світової війни. Протягом 22 годин після радянських послань, а також після вимоги президента США Д. Ейзенхауера, військові дії були припинені 6 листопада. До 22 грудня англо-французькі сили були виведені під контролем сил ООН, а Ізраїль відступив у березні 1957 року[45].

Провал цієї агресії мав величезне значення, зміцнивши позиції Єгипту та Насера в арабському світі та прискоривши розпад колоніалізму. У відповідь на зростання радянського впливу, США у січні 1957 р. запропонували "доктрину Ейзенхауера" — допомогу та право на військове втручання, але більшість арабських країн її відхилила. СРСР, натомість, забезпечив фінансову підтримку будівництва Асуанської греблі. Прагнення до єдності в арабському світі призвело до створення Об'єднаної Арабської Республіки (ОАР) (Єгипет і Сирія) у лютому 1958 року. На противагу цьому, Велика Британія ініціювала створення Хашимітської Арабської Федерації (Ірак і Йорданія), яка виявилася нежиттєстійкою.

3.4.Війна в Кореї

Після Російсько-японської війни 1904-1905 років Японія спочатку встановила протекторат над Кореєю, а потім, у 1910 році, анексувала її. Японська окупація Кореї завершилася лише у 1945 році внаслідок поразки Японії у Другій світовій війні. Для проведення процедури роззброєння японських військ Корею було розділено вздовж 38-ї паралелі, яка стала лінією

розмежування зон відповідальності військ СРСР та США. Цей поділ на зони окупації — південну під контролем США та північну під контролем СРСР — був підтверджений актом про капітуляцію імператорської Японії (2 вересня 1945 р.) та відповідав постановам Ялтинської (лютий 1945 р.) і Потсдамської (липень-серпень 1945 р.) конференцій великих держав. На Московській нараді міністрів закордонних справ СРСР, США і Великої Британії у грудні 1945 року було вирішено встановити над Кореєю опіку на 5 років з метою сприяння створенню єдиної демократичної незалежної держави. Проте, зусилля американсько-радянської комісії, яка мала займатися корейським питанням, виявилися приреченими на невдачу через кардинально різні наміри цих наддержав щодо майбутнього Кореї. У результаті, 17 вересня 1947 року США вирішили винести питання об'єднання Кореї на міжнародну арену. Таким чином, корейське питання було переведено з-під американсько-радянського контролю під контроль Організації Об'єднаних Націй (ООН). Обговорення цього питання Генеральною Асамблеєю ООН розпочалося вже у жовтні 1947 року.

Під час обговорення корейського питання на Генеральній Асамблеї ООН Радянський Союз висунув пропозицію про одночасне виведення радянських та американських військ з Кореї, а також про запрошення представників корейського народу для безпосередньої участі в дискусії. Однак, використовуючи свою більшість в ООН, Сполучені Штати Америки домоглися відхилення радянської пропозиції. Натомість, Генеральна Асамблея прийняла резолюцію про створення Тимчасової Комісії ООН по Кореї, якій було доручено контролювати проведення виборів в обох зонах (північній і південній) та сприяти створенню єдиного корейського уряду. Ключовим і дуже важливим пунктом прийнятої резолюції було положення про те, що вибори мали проводитися на основі пропорційного представництва північної і південної зон. Це положення автоматично забезпечувало перевагу силам, підтримуваним США, оскільки населення Південної Кореї приблизно в півтора рази перевищувало населення Північної

Кореї. По суті, США пропонували, щоб вибори були проведені окупаційною владою в кожній із зон відповідальності 31 березня 1948 року під наглядом Комісії ООН. Далі передбачалося формування Національних зборів та уряду, який потім мав сформувати власні збройні сили. Лише після цього планувалося виведення іноземних військ згідно з угодою між новим національним урядом та окупаційною владою. Оскільки Національні збори та уряд мали формуватися пропорційно до чисельності населення, це вже на самому початку гарантувало дві третини голосів Південній Кореї[28].

Рішення про проведення виборів до Національних зборів на Півдні було сприйнято неоднозначно. Політичні сили, орієнтовані на США, підтримали цю ідею, проте багато політичних організацій рішуче виступили проти проведення сепаратних виборів. Це призвело до організації масових виступів у різних районах Південної Кореї. Зокрема, на острові Чечжудо лівими силами було організовано збройне повстання, яке фактично зірвало проведення там виборів. Незважаючи на цю внутрішню опозицію, на 112-й сесії Генеральної Асамблеї ООН 14 листопада 1947 року американській делегації та представникам союзних з США держав вдалося відхилити радянські пропозиції щодо негайного виведення іноземних військ з території Кореї та провести власну резолюцію. Ця резолюція санкціонувала створення Тимчасової комісії ООН у справах Кореї. До складу Комісії увійшли представники Австралії, Індії, Канади, Сирії, України, Філіппін, Франції та гомінданівського Китаю. Завданням Комісії було контролювати проведення виборів "не пізніше 31 березня 1948 року" на основі таємного голосування. Газета «Правда» писала (30 жовтня 1947 р.), що Комісія мала надавати радянській та американській адміністраціям і корейським організаціям «консультації та поради щодо кожної дії, пов'язаної з утворенням незалежного корейського уряду і виведенням військ». Після виборів Національні збори мали "в найкоротший термін" зібратися, щоби сформувати національний уряд під патронатом цієї комісії.

Тимчасова комісія ООН не змогла забезпечити рівні права Півночі і Півдня та сприяти створенню загальнокорейського уряду. Натомість, з перших кроків Комісія взяла курс на формування органу влади, вигідного США. Протести Півночі та демократичних сил проти нерівноправних умов, запропонованих Комісією, призвели до того, що вона не змогла виконати свої функції і звернулася по допомогу до Міжсесійного комітету Генеральної Асамблеї ООН. Міжсесійний комітет рекомендував Комісії провести вибори лише в Південній Кореї до вищого законодавчого органу — Національних зборів — і вніс відповідний проєкт резолюції до Генеральної Асамблеї ООН. Практично це означало прийняття американської резолюції, що мало згубні наслідки для Кореї: передбачаючи формування уряду Південної Кореї, це неминуче вело до створення національного уряду і на Півночі, спричиняючи поділ Кореї замість підтримки створення єдиної незалежної демократичної держави. У відповідь на рішення ООН, політичні партії та громадські організації Північної і Південної Кореї на початку квітня 1948 року провели нараду в Пхеньяні, де різко засудили рішення про проведення сепаратних виборів. Учасники наради прийняли звернення до урядів СРСР і США з вимогою одночасно вивести свої війська з Півночі і Півдня, а також надати корейському народу можливість самостійно організувати всезагальні вибори і створити демократичний уряд, який проголосив би утворення незалежної корейської держави. 30 квітня 1948 року в Пхеньяні відбулася нова зустріч керівників понад сорока основних політичних партій і громадських організацій Півночі та Півдня. У ній взяли участь як північнокорейські лідери, зокрема Кім Ір Сен, Кім Ду Бон, Пак Хон Ен, так і видатні південнокорейські діячі правого спрямування, такі як Кім Гу, Кім По Сік, Ан Дже Хон та інші. Представники Півночі і Півдня одностайно висловилися за негайне одночасне виведення всіх іноземних військ з Корейського півострова і заявили, що не визнають результати сепаратних виборів[28].

Після спільної зустрічі керівників Півночі та Півдня, де було заявлено про невизнання результатів сепаратних виборів, 10 травня 1948 року в

Південній Кореї все ж таки відбулися вибори до Національних зборів. Ці збори оперативно, вже 12 червня, ухвалили конституцію, обрали президентом Лі Син Мана, сформували уряд і 15 серпня проголосили Республіку Корея як єдину законну державу всього корейського народу. Слід зазначити, що після цього адміністрація США в Південній Кореї офіційно заявила про припинення своїх повноважень, а Сполучені Штати невдовзі встановили з Республікою Корея дипломатичні відносини. Їхній приклад наслідували гомінданівський Китай та Філіппіни. У відповідь на ці дії, 25 серпня 1948 року Північна Корея провела власні вибори до Верховних народних зборів Кореї, і вже 29 серпня на сесії було проголошено створення Корейської Народно-Демократичної Республіки (КНДР). Це остаточно засвідчило, що на території раніше єдиної Кореї відтоді існують дві окремі держави з різним соціально-економічним ладом. У питанні провини за розкол Кореї історики і політики багатьох країн, особливо наближених до США та Південної Кореї, стверджують, що лєвова частка вини належить СРСР. Однак значна кількість політиків, політологів та істориків (включно з південнокорейськими) дотримуються іншої думки. Наприклад, південнокорейський політолог Кім Хак Джун акцентує увагу на ролі США. Він стверджує, що Сполучені Штати, передавши подальше вирішення проблеми Кореї ООН, фактично підштовхнули Організацію до розділення, запропонувавши провести вибори до Національних зборів «тільки там, де це можливо». На його думку, якби США справді мали намір об'єднати Корею, вони могли б, використовуючи свій вплив в ООН, домогтися проведення загальних виборів на всій території. Таким чином, американська пропозиція передати корейську проблему для вирішення в ООН зіграла негативну роль і сприяла роз'єднанню Кореї.

Створений під егідою ООН, яка в той період значною мірою залежала від США, уряд Південної Кореї не мав змоги проводити справді незалежну політику у світовій спільноті. Аналогічно, уряд КНДР, сформований на Півночі, був позбавлений можливості здійснювати самостійну політику, перебуваючи під впливом СРСР та світової соціалістичної системи.

Після утворення двох держав головним питанням стало не пошук шляхів об'єднання, а з'ясування, чий уряд є законно обраним. Уряд Південної Кореї наполягав на тому, що створений за допомогою ООН режим є єдиним легітимним. Згідно з їхньою позицією, для об'єднання необхідно провести довибори до Національних зборів у північній частині під наглядом Комісії ООН. Звідси випливало, що північна частина країни є незаконно захопленою комуністичним режимом і, отже, має бути звільнена. Президент Лі Син Ман відкрито підкреслював, що об'єднання для нього означає «возз'єднання території», яке має здійснюватися «шляхом походу на Північ». Він вважав збройні зіткнення між Півднем і Північчю неминучими, порівнюючи розділення Кореї з «ампутацією частини здорового тіла», і просив у США допомоги в озброєнні, заявляючи, що Південна Корея готова до боротьби. Однак США не підтримали цю ідею військового об'єднання.

Щодо Північної Кореї, то Пхеньян, як уже зазначалося, оголосив північнокорейський уряд єдиним законно обраним.

Законність північнокорейського уряду була визнана соціалістичними країнами, що створило юридичні підстави для можливого втручання у південнокорейські справи, дозволяючи північнокорейській владі гостро ставити питання про звільнення території Півдня від влади "незаконного уряду". СРСР, який ще до утворення КНДР зумів створити збройні сили на Півночі, 18 вересня того ж року повідомив американців через дипломатичні канали про виведення своїх військ із Північної Кореї і запропонував одночасно вивести американські війська з Південної Кореї. У свою чергу, США 20 вересня заявили, що виведуть свої війська у якомога коротші строки, а 28 вересня у посланні до СРСР наголосили, що «уряд США вважає виведення американських військ з території Кореї частиною більш масштабного питання, ніж об'єднання та незалежність Кореї». Після цього США у квітні 1949 року через свого посла передали урядові Південної Кореї повідомлення про виведення своїх військ і до 29 липня завершили цей процес. Об'єктивно, виведення радянських та американських військ із країни створювало

сприятливі можливості для форсування вирішення корейської проблеми. Однак, на жаль, жодна зі сторін, кожна з яких вважала свій уряд законним, не скористалася цією нагодою для мирного возз'єднання. Як наслідок, уздовж 38-ї паралелі все частіше траплялися збройні сутички, які згодом переросли у повномасштабну війну. Отже, підсумовуючи: США у 1947 році передали корейську проблему на розгляд ООН з метою досягнення об'єднання шляхом виборів. Вибори були проведені на Півдні у 1948 році, але оскільки комісії ООН не дозволили функціонувати на Півночі, в результаті було створено уряд, який претендував на управління всією Кореєю, але не мав ні впливу, ні органів влади на Півночі. Після виведення американських і радянських військ Корея остаточно стала державою з двома урядами, кожен з яких вважав себе єдиним легітимним [41].

Формування двох окремих корейських держав — Республіки Корея (Південь) та Корейської Народно-Демократичної Республіки (Північ) — остаточно зруйнувало прагнення корейського народу до створення єдиного національного уряду та юридично закріпило розділення країни. Це складне переплетення міжнародних інтересів та тенденцій великих держав (США та СРСР), у поєднанні з внутрішньополітичними особливостями розвитку двох нових держав, породило Корейську проблему. Ця проблема залишається актуальною і нерозривно пов'язана з питанням збереження миру та безпеки не лише у регіоні Північно-Східної Азії, а й у світовому масштабі.

РОЗДІЛ ІV. ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Тема створення та діяльності Організації Об'єднаних Націй є складовою частиною вивчення нормативної дисципліни «Новітня історія країн Європи та Америки». Відповідно до освітніх стандартів, освітньо-професійних та робочих програм, здобувачі спеціальності 014.03 Середня освіта (Історія) повинні засвоїти низку загальних та фахових компетентностей та опримати програмні результати навчання.

Метою викладання обов'язкової навчальної дисципліни «Нова і новітня історія країн Європи і Америки» є забезпечення комплексного вивчення та узагальнення історичного минулого країн Європи і Америки від Першої світової війни до закінчення холодної війни в контексті світової історії.

Завданнями вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Нова і новітня історія країн Європи і Америки» є:

- висвітлити найважливіші події, явища та процеси суспільно-політичного, соціально-економічного та культурного розвитку країн і народів Європи і Америки в новітній час;
- показати місце та роль західноєвропейських і американських держав в системах міжнародних відносин, глобалізаційних та євроінтеграційних процесах;
- сприяти формуванню глибокого розуміння специфіки регіонів;
- розкрити найважливіші теоретико-концептуальні та методологічні підходи до вивчення новітньої історії Європи і Америки;
- вдосконалити навички і вміння здобувачів опрацьовувати історичні джерела та наукову літератури;
- забезпечити розвиток критичного мислення здобувачів.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен

знати:

- ключові факти та дати;

- зміст найважливіших термінів і понять;
- суть визначальних історичних подій, явищ та процесів;
- видатних історичних діячів;
- особливості історичного розвитку регіону;
- наукову літературу та джерела з курсу.

вміти:

- опрацьовувати рекомендовані джерела та літературу;
- знаходити, критично осмислювати, самостійно аналізувати й узагальнювати історичні факти;
- розкривати причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями;
- послідовно і логічно відтворювати засвоєну інформацію;
- використовувати здобуті історичні знання для розуміння сучасних реалій європейського регіону та світу загалом;
- професійно вести уроки та позанавчальні заходи, пов'язані з історією країн Європи і Америки.

**Компетентності, які повинен засвоїти здобувач при вивченні курсу
«Новітня історія країн Європи та Америки»**

. Загальні компетентності

Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях;

Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності;

Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю;

Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі;

Здатність до міжособистісної взаємодії та роботи у команді у сфері професійної діяльності, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня;

Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні;

Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій;

Здатність поважати різноманітність і мультикультурність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу.

. Фахові компетентності

Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету.

Здатність забезпечувати навчання учнів державною мовою; формувати та розвивати їх мовно-комунікативні уміння і навички в області предметної спеціальності.

Здатність здійснювати цілепокладання, планування та проєктування процесів навчання і виховання учнів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, освітніх потреб і можливостей; добирати та застосовувати ефективні методики й технології навчання, виховання і розвитку учнів.

Здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності засобами навчального предмету та інтегрованого навчання; формувати в них ціннісне ставлення, розвивати критичне мислення.

Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів на засадах компетентнісного підходу, аналізувати результати їхнього навчання.

. Предметні компетентності

Знання та розуміння змісту й методології фундаментальних і спеціальних історичних дисциплін.

Знання сучасних досліджень в галузі історії.

Знання категоріально-понятійного апарату історичної науки, здатність орієнтуватися у науковій періодизації історії, використовувати її як спосіб пізнання історичного процесу.

Здатність інтегрувати набуті знання соціальних та гуманітарних наук в самостійну систему, виявляти цілісність знань та умінь.

Здатність розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот.

Здатність здійснювати критичний аналіз джерел інформації та використовувати їх у професійній діяльності.

Знання нових підходів до шкільної історичної освіти в умовах багатокультурного суспільства та процесу євроінтеграції.

У результаті вивчення обов'язкової навчальної дисципліни «Нова і новітня історія країн Європи і Америки» здобувач повинен:

Демонструвати знання змісту фундаментальних і спеціальних галузей історичної науки та спеціальних історичних дисциплін, пояснювати і характеризувати історичні процеси і події у їх порівнянні та взаємозв'язку.

Знати і аналізувати сучасні наукові дослідження з проблем вітчизняної та всесвітньої історії, спеціальних дисциплін та імплементувати знання у навчальну і практичну діяльність.

Орієнтуватися в історичному часі, застосовуючи періодизацію, характеризувати суспільні явища в розвитку, вільно оперувати спеціальною термінологією.

Демонструвати інтегроване мислення, пояснювати цілісну картину суспільно-історичного розвитку через міжпредметні зв'язки.

Використовувати краєзнавчу складову курсу історії для активізації пізнавальної діяльності учнів; розуміти й популяризувати історико-культурну спадщину України та світу.

Працювати з джерелами інформації, інтегрувати їх у зміст навчання історії, представляти та обговорювати відображені в них факти, явища, події, визначати власну позицію щодо суперечливих питань.

Знати зміст шкільних курсів історії, проєктувати і здійснювати навчальний процес, обирати оптимальні компетентнісно орієнтовані методики навчання історії, уміти оцінювати та відслідковувати динаміку особистісного розвитку учня/учениці.

Володіти здатністю до розкриття інтелектуального і творчого потенціалу здобувачів середньої освіти засобами змісту предметних галузей та курсів за вибором.

Цінувати різноманіття та мультикультурність; ідентифікувати себе у системах загальнолюдських і національних цінностей, керуватися в педагогічній діяльності принципами толерантності, діалогу й співробітництва.

Вивчення курсу «Нова і новітня історія країн Європи і Америки» передбачає застосування широкого спектру методів та технологій викладання й навчання, зосереджених на студентах.

Пояснювально-ілюстративний метод: Полягає у повідомленні інформації викладачем (часто на лекціях у формі розповіді чи пояснення) з використанням різних засобів, після чого студенти повинні її усвідомити та запам'ятати. Цей підхід ідеальний для подання складного теоретичного або великого за обсягом матеріалу.

Репродуктивний метод: Спрямований на відтворення та повторення студентами певного способу дій за встановленим зразком (динамічним стереотипом). Він ефективний для засвоєння основних понять.

Активні методи навчання: Викладач послідовно ставить перед студентами завдання, розв'язання яких стимулює їхнє активне засвоєння нових знань.

Метод проблемного викладу: Передбачає створення проблемних ситуацій, їхній спільний аналіз викладачем та студентами, а також колективне розв'язання поставлених завдань. Завдяки цьому студенти засвоюють зразки наукового пізнання та алгоритми вирішення проблем.

Частково-пошуковий (евристичний) метод: Залучає студентів до самостійного вирішення пізнавальних завдань. У процесі цього вони опановують різні способи пошуку інформації, формують переконання в істинності нових знань, а також аналізують достовірність результатів та можливі труднощі.

Дослідницький метод: Сфокусований на повністю самостійному розв'язанні студентами завдань наукового характеру з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Студенти можуть виконувати науково-дослідні роботи, оформлювати та оприлюднювати отримані результати. Викладач виступає організатором та орієнтує на проведення досліджень.

Викладання «Нової і новітньої історії» використовує різноманітні навчальні технології — як традиційні, так і сучасні, включаючи особистісно-орієнтовані та ІКТ. Навчальний процес є студентоцентричним і відбувається через активну практичну діяльність.

Для активізації навчання застосовуються такі форми роботи, як проблемні лекції, ділові ігри та заняття-дискусії.

Лекційний матеріал органічно інтегрований як із практичними заняттями, так і з самостійною роботою. Самостійна робота включає опрацювання теорії, підготовку до практичних занять, пошук інформації, огляд літератури та виконання індивідуальних завдань.

Крім того, в освітньому процесі застосовуються спеціальні методи, характерні для науково-дослідної роботи, зокрема: експертне оцінювання, ранжирування, систематизація, екстраполяція та «мозковий штурм» (брейнстормінг). Ці методи часто є найбільш оптимальними для ефективного вирішення конкретних навчальних завдань.

Методика вивчення створення та діяльності Організації Об'єднаних Націй студентами-істориками ґрунтується на комплексному підході, який поєднує фундаментальні методи історичного дослідження з активними інтерактивними формами навчання. Студенти не просто вивчають факти, а заглиблюються в першоджерела – Статут ООН, резолюції, офіційні звіти та мемуари дипломатів, що розвиває їхні навички джерелознавчого аналізу.

Ключовим елементом є проблемно-хронологічний підхід, що передбачає детальний аналіз конкретних міжнародних криз та конфліктів, у яких ООН відігравала вирішальну роль. Це можуть бути Суецька чи Карибська кризи, конфлікти на Балканах або миротворчі операції в Африці. Такий підхід допомагає зрозуміти реальну вагу та обмеження міжнародної дипломатії.

Особлива увага приділяється інтерактивним методам, зокрема імітаційним іграм, таким як "Модель ООН". Під час цих занять студенти перевтілюються у представників різних держав, відстоюють їхні позиції, ведуть переговори та розробляють проекти резолюцій. Це не тільки відтворює атмосферу реальної дипломатичної роботи, але й формує навички публічних виступів, пошуку компромісів та критичного мислення щодо ефективності самої організації.

Метод кейс-стаді дозволяє детально розбирати історичні ситуації, аналізуючи різні точки зору та реальні наслідки прийнятих рішень. Викладач стимулює студентів до критичної оцінки успіхів і невдач ООН, а також перспектив її реформування в умовах сучасних глобальних викликів. Самостійна дослідницька робота, написання наукових есе та курсових робіт на основі широкої джерельної бази, доповнює цю методику.

Таким чином, використання цифрових архівів, документальних фільмів та поєднання класичної теорії з практичним моделюванням дозволяє підготувати фахівців, які глибоко розуміють історичну роль ООН та її місце у сучасній системі міжнародних відносин.

ВИСНОВКИ

Таким чином, створення Організації Об'єднаних Націй стало неминучим наслідком та прямою відповіддю на катастрофічний провал Ліги Націй запобігти Другій світовій війні, що стимулювало лідерів антигітлерівської коаліції до термінового пошуку нової, більш життєздатної моделі колективної безпеки та світового порядку. Фундамент цієї нової організації був закладений у Атлантичній хартії 1941 року, підписаній Рузвельтом і Черчиллем, яка вперше проголосила ключові принципи повоєнного світу: відмову від агресії та територіальних змін без згоди народів, право на самовизначення та необхідність створення ширшої системи загальної безпеки. Протягом 1943–1944 років ідея набула інституційного оформлення на ключових міжнародних конференціях. Московська декларація 1943 року формально визнала необхідність створення міжнародної організації, заснованої на суверенній рівності, а переговори у Думбартон-Оксі 1944 року розробили конкретний структурний план, який передбачав створення Генеральної Асамблеї, Економічної і Соціальної Ради та, найважливіше, Ради Безпеки з повноваженнями вживати примусових заходів і використовувати збройні сили – елемент, що мав усунути фатальну слабкість Ліги Націй.

Кульмінаційним етапом стало вирішення найскладнішої політичної проблеми на Кримській (Ялтинській) конференції 1945 року, де було узгоджено порядок голосування в Раді Безпеки, запровадивши право вето постійних членів. Це положення підкреслювало їхню особливу відповідальність за мир і гарантувало, що організація не буде використана проти жодної з великих держав-засновниць. Фінальним актом стала Конференція в Сан-Франциско у квітні-червні 1945 року, яка, зібравши делегатів п'ятдесяти країн, одноголосно ухвалила Статут ООН та Статут Міжнародного Суду. З підписанням та подальшою ратифікацією цього документа, 24 жовтня 1945 року Організація Об'єднаних Націй офіційно набула чинності, втіливши чотирирічні дипломатичні зусилля у життєздатну

структуру, покликану забезпечити мир, справедливість та краще життя для всього людства.

Сучасна архітектура міжнародних відносин інтегрувала під егідою Організації Об'єднаних Націй цілу «систему ООН», що слугує глобальним центром тяжіння для численних міжурядових та неурядових організацій, підтверджуючи її значний вплив на світові процеси. Центральними ланками цієї системи є шість головних органів, кожен з яких виконує свою унікальну функцію.

Генеральна Асамблея (ГА ООН) є головним політичним органом і світовим форумом, де представлені всі держави-члени, кожна з яких має один голос; її рішення носять рекомендаційний характер, але володіють вагомим морально-політичним авторитетом і мають ключове значення для формування політики, бюджету Організації та обрання членів інших органів. Рада Безпеки (РБ ООН), яка є найважливішим постійно діючим органом, несе головну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки та приймає юридично обов'язкові рішення; її структура включає п'ять постійних членів (США, Росія, Китай, Велика Британія, Франція) та десять непостійних, причому для ухвалення суттєвих рішень потрібна згода всіх постійних членів (право вето).

Економічна і Соціальна Рада (ЕКОСОР) виконує роль координатора у сфері міжнародного економічного, соціального, культурного та гуманітарного співробітництва, поглинаючи близько 70% бюджетних ресурсів ООН, і координує діяльність численних спеціалізованих установ та регіональних комісій. Міжнародний Суд є головним судовим органом, що розглядає суперечки між державами за їхньої згоди та надає консультативні висновки з правових питань. Нарешті, Рада з опіки виконала свою історичну місію після здобуття незалежності останньою підопічною територією у 1994 році і нині скликається лише за потреби. Таким чином, взаємодія цих головних органів забезпечує багатогранну діяльність ООН — від глобальної безпеки та миру до економічного розвитку, соціального прогресу та міжнародного правосуддя.

Аналіз діяльності трьох ключових міжнародних організацій – ЮНЕСКО, ВООЗ та МОМ – демонструє, що спеціалізовані установи ООН стали життєво важливими інструментами для вирішення глобальних викликів, які виникли або посилювалися після Другої світової війни. Усі три організації були засновані з метою сприяння міжнародній солідарності та співпраці у сферах, критично важливих для миру та безпеки, хоча їхні методи роботи та юридичні повноваження відрізняються.

Незважаючи на те, що в Статуті ООН повністю відсутнє чітке визначення терміна «миротворчість» чи «операції з підтримання миру», міжнародна практика сформувала цей комплекс заходів як життєво необхідний інструмент для врегулювання конфліктів. Миротворчі операції, які також називають «peace operations» або «peace support operations», є збірним терміном для позначення комплексу дій, що здійснюються під керівництвом Ради Безпеки ООН або регіональних організацій, і включають широкий спектр завдань: від запобігання ескалації та припинення військових дій до відновлення правопорядку, гуманітарних місій і постконфліктної розбудови політичних інститутів.

Ця діяльність класифікується на кілька видів, серед яких виділяються операції з підтримання миру, що розпочинаються за згодою сторін після припинення вогню і мають на меті сприяння переговорному процесу, та операції з примусу до миру, які передбачають фактичне застосування або погрозу застосування сили для спонукання воюючих сторін до миру і можуть включати бойові дії. При цьому провести чітку межу між цими видами дій на практиці вкрай складно, що разом із відсутністю чіткої нормативно-правової бази в Статуті, ускладнює вироблення універсальних регуляторних норм і ставить під сумнів здатність ООН ефективно виконувати свої основні функції з підтримання міжнародного миру в умовах зростаючої складності сучасних конфліктів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Report of the Special Committee on Peacekeeping Operations // General Assembly Official Records Sixty-fourth Session Supplement No. 19. - URL: <http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/POC%20A%2064%2019.pdf>
2. Конвенція про охорону персоналу Організації Об'єднаних Націй та зв'язаного з нею персоналу / Документ ООН // Офіційний портал Верховної Ради України. - URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_025#Text
3. Uniting our Strengths for Peace - Politics, Partnership and People. Report of the High-Level Independent Panel on United Nations Peace Operations // Clingendael CRU and Knowledge Platform Security & Rule of Law. - URL: <https://www.kpsrl.org/publication/uniting-our-strengths-for-peace-politicspartnership-and-people-report-of-the-high-level-independent-panel-on-unitednations-peace-operations>
4. Статут Організації Об'єднаних Націй [Електронний ресурс] : від 26 червня 1945 р. – Режим доступу: http://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf
5. Конвенція про привілеї та імунітети Об'єднаних Націй, 13.02.1946 / Документ ООН // Офіційний портал Верховної Ради України. - URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_150#Text
6. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН // А / 45/175 від 11.12.1990; Резолюція Генеральної Асамблеї ООН А / 46/185 від 23.05.1991
7. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН А / 45/175 від 11.12.1990;
8. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН А / 46/185 від 23.05.1991 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН. - URL: <http://www.un.org/ru/documents/>

Монографії ,брошури статті

9. "The Ukrainian Quarterly", 1995, vol. L 1, November 4

10. Beneš E. The league of nations: successes and Failures. Foreign Affairs. 1932. vol. 11, no. 1. P. 66–80. doi: 10.2307/20030484 (дата звернення: 23.03.2025).
11. Charter of the United Nations and the Statute of the International Court of Justice. New York, 1995
12. Diehl P.F. First United Nations Emergency Force (UNEF I). The Oxford Handbook of United Nations Peacekeeping Operations. Joachim A. Koops, Thierry Tardy, Norrie MacQueen, and Paul D. Williams (Eds.). Oxford, UK: Oxford University Press, 2015.
13. Eagleton C. Covenant of the league of nations and Charter of the United nations: Points of difference. department of state bulletin. vol. xiii. 5. goodrich l. m. From league of nations to United nations. international organi- zation. 1947. vol. 1, no. 1. P. 3–21. Url: <http://www.jstor.org/stable/2703515> (дата звернення: 24.03.2025).
14. Fenwick C. G. The ‘Failure’ of the league of nations. the american Journal of international law. 1936. vol. 30, no. 3. P. 506–509. doi: 10.2307/2191024 (дата звернення: 24.03.2025).
15. Hatto R. From peacekeeping to peacebuilding: the evolution of the role of the United Nations in peace operations. International Review of the Red Cross. 2013. Vol.95. P. 501-505.
16. Hatto R. From peacekeeping to peacebuilding: the evolution of the role of the United Nations in peace operations. International Review of the Red Cross. 2013. Vol. 95. P. 501–505. 10 A/RES/1000. Resolution 1000 (ES-I). URL: <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/4357C71ACD47F4AF852560DF006762D9> (дата звернення: 17.12.2020).
17. Hatto R. From peacekeeping to peacebuilding: the evolution of the role of the United Nations in peace operations. International Review of the Red Cross. 2013. Vol. 95. P. 501–505.
18. In Larger Freedom: Decision at the UN / 7 Foreign Affairs – May / June, 2005, vol. 84, N 3

19. International Peace Institute. The evolution of United nations Peacekeeping. 2014. 5 c.
20. Karlsrud J., Oksamytna K. Norms and Practices in UN Peacekeeping: Evolution and Contestation // International Peacekeeping, 2019, VOL. 26, NO. 3, 253- 254 - URL: <https://doi.org/10.1080/13533312.2019.1600637>
21. Kennedy P. The Parliament of the Past, Present and Future of the United Nations, N 4. Б/М, 2006
22. Kofi A. Interventions: A Life in War and Peace.- 2012- New York: Penguin Press
23. MacFarlane N.S., Weiss T. The United Nations, Regional Organizations and Regional Security // Third World Quarterly, 1994. - Vol. 15. - № 2. - P. 277295. - URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09636419209347498>
24. Malone D. M. The Un security Council in the Post-Cold war world. Security Studies. 2010. T. 15, № 2. C. 14.
25. Mandates and the legal basis for peacekeeping. - URL: <https://peacekeeping.un.org/en/mandates-and-legal-basis-peacekeeping>
26. Mason C. Status of Forces Agreement (SOFA): What Is It, and How Has It Been Utilized? // Congressional Research Service. - URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/126384/187406.pdf>
27. Mays T. M. Historical Dictionary of Multinational Peacekeeping. 2nd Edition. The Scarecrow Press, 2004.
28. Meisler S. United Nations: a history. new york: grove Press, 1997. 384 c.
29. Nordli E. Methods and Techniques for Serving on a Peacekeeping Mission as a UN Military Observer // Peace Operations Training Institute. - URL: https://cdn.peaceopstraining.org/course_promos/military_observers/unmo_english
30. Paolo Palchetti. International Responsibility for Conduct of UN Peacekeeping Forces: the question of attribution. -URL:

https://www.scielo.br/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S217770552015000100019

31. Peacekeeping Operations Fact Sheet.- URL:
https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/pk_factsheet_09_2019_english_1.pdf
32. Provisional Rules of Procedure (S/96/Rev.7) // United Nations Security Council // Practices, Procedures and Working Methods [Електронний ресурс]. - URL: <https://www.un.org/securitycouncil/content/provisional-rules-procedure>
33. Responsibility to Protect. Report of the International Commission on Intervention and State Sovereignty. International Development Research Centre. Ottawa, December - 2001. - 91 p. - URL: <http://responsibilitytoprotect.org/ICISS%20Report.pdf>
34. Roxane D. V. Sismanidis. Police Functions In Peace Operations. Report from a workshop organized by the United States Institute of Peace // United States Institute Of Peace. - URL: https://www.files.ethz.ch/isn/30130/1997_april_pwks14.pdf
35. Sabrina P.. The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918-2005. - 2006. - Bloomington: Indiana University Press
36. Sarkin J. The Role of the United Nations, the African Union and Africa's Sub-Regional Organizations in Dealing with Africa's Human Rights Problems: Connecting Humanitarian Intervention and the Responsibility to Protect // Journal of African Law, 53, 1 (2009), 1-33. - URL: <https://www.corteidh.or.cr/tablas/R21990.pdf>
37. Simma B. NATO, the UN and the Use of Force: Legal Aspects // European Journal of International Law. Jan 1, 1999. - URL: <https://scinapse.io/papers/2163307947>
38. Sweetser A. From the league to the United nations. the annals of the american academy of Political and social science. 1946. vol. 246. P. 1-8. Url: <http://www.jstor.org/stable/1025123> (дата звернення: 24.03.2025).

39. The Oxford Handbook on the United Nations. Oxford, 2007
40. The Question of Palestine and the United Nations (1998). N.Y., 9-11.
41. United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations. Oxford, 1994
42. Weiss T. G., Daws s. the oxford handbook on the United nations. oxford: oxford University Press, 2007. 816 с. 8. Jolly r., emmerij l., weiss t. g. Un ideas that Changed the world. bloomington: indiana University Press, 2009. 336 с.
43. Актуальні проблеми міжнародних відносин та зовнішньої політики // Матеріали III Регіональної науково-теоретичної конференції (Львів, 24 березня 2016 р.). - Львів: НУ ЛП, 2016. - с.
44. Атто Рональд. От миротворчества к миростроительству: эволюция роли Организации Объединенных Наций в операциях в пользу мира. Международный журнал Красного Креста. 2013. 95 (891/892). Избранные статьи из номера: «Multinational operations and the law». С. 12.
45. Бані-Насер Фаді. Миротворчі операції ООН: теорія і практика / Фаді Бані-Насер // Проблеми міжнародних відносин. - 2015. - Вип. 10-11. - С. 24-36. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pmv_2015_10-11_4
46. Башкатов Є.Г., Панченко В.Ю., Радченко І.О. Особливості тактики дій поліцейських миротворчих підрозділів під час виконання міжнародних миротворчих завдань / Є.Г. Башкатов, В.Ю. Панченко, І.О. Радченко // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил, 2014, випуск 4(41) - С. 143-149
47. Біліченко В. В. Тактика дій поліцейських під час миротворчих заходів та здійснення миротворчих операцій під егідою ООН // Південноукраїнський правничий часопис, 2019 - №3 - С.41-45
48. Бруз В.С. ООН і врегулювання міжнародних конфліктів. - К. : Либідь, 1995. - 112 с.
49. Бураков Ю. В. З історії першого застосування миротворчих сил ООН у залагодженні конфлікту в Тропічній Африці / Ю. В. Бураков // Військово-науковий вісник. - 2012. - Вип. 18. - С. 3-14.

50. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Україна в Організації Об'єднаних Націй: 60 років участі у розв'язанні найважливіших міжнародних проблем. К., 2006
51. Гогош О. Проблематика сучасної миротворчості [Електронний ресурс] / О. Гогош. - URL: <http://natoua.org/index.php>
52. Грачова В.В. Роль Ради Безпеки ООН та Генеральної Асамблеї ООН у забезпеченні міжнародно-правового регулювання боротьби з тероризмом // Часопис Київського університету права - 2013 - №4. - С. 359-363
53. Гулдинг М. ООН: Лидерство, реформи и миротворчество. "Московский центр Карнеги: Рабочие материалы", 2007, № 2
54. Гусяк М. П. Статути як джерела права: теоретико-правовий аналіз. Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. 2018. № 4 (109). С. 192–202. URL: <https://scientbul.naiu.kiev.ua/index.php/scientbul/article/view/982>.
55. Гущин О. О. Застосування процедурних норм у міжнародних миротворчих операціях (актуальні питання на рівні національного законодавства) / О. О. Гущин // Правові новели. - 2014. - №
56. Дмитрієв А. І. Міжнародне публічне право [Текст] : навч. посіб. / А. І. Дмитрієв, В. І. Муравйов ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко, Л. В. Губерський. - К. : Юрінком Інтер, 2001. - 638 с.
57. Жукорська Я. Історія виникнення та становлення миротворчої діяльності ООН // Часопис Київського університету права, 2020. - URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/605/577>
58. Закірова С. Правове регулювання миротворчих операцій ООН: terra incognita? [Електронний ресурс] / С. Закірова // Громадська думка про правотворення. - 2018. - № 11 (155). - С. 12-20. - URL: <http://nbuviap.gov.ua/images/dumka/2018/11.pdf>.
59. Зленко А. Зовнішньополітична стратегія і дипломатія України: Підручник. К., 2008.

60. Зоценко Д. ЗМІ: ООН за ефективністю перетворюється на Лігу Націй [Електронний ресурс] / Д. Зоценко // ББС Україна. - 2016. - URL: http://www.bbc.com/ukrainian/press_review/2016/03/160311_foreign_press_vs.
61. Итоговый документ Всемирного саммита 2005 года. ООН, Генеральная Ассамблея, Резолюция от 24 октября 2005. A(RES(60)I. Б/м, б/р
62. Історія участі збройних сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки // Міністерство оборони України. - URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnostizbrojnii-sil-ukraini.html>
63. Історія участі збройних сил України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки // Офіційний сайт Міністерства оборони України. -URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html>
64. Лисак В. Ф. Миротворчість в сучасних міжнародних відносинах / В. Ф. Лисак // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. - 2015. - № 2. - С. 24-33.
65. Лисак В. Ф. Миротворчість в сучасних міжнародних відносинах / В. Ф. Лисак // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Філософія. Соціологія. Політологія. - 2015. - № 2. - С. 24-33. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vdufsp_2015_2_6.
66. Ляшенко Є. О. Аналіз причин та наслідків проведення миротворчих операцій нашого часу / Є. О. Ляшенко // Наукові праці МАУП. Політичні науки.- 2015. - Вип. 44. - С. 44-47.
67. Манжола В. ООН в постбіполярному світі / В. Манжола // Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. пр.. - К. : Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2015. - Вип. 58, ч.2. - С. 67 - 70.

68. Міжнародне публічне право : підруч. для студ. вищ. навч. закл. : у 3 т. Т. 2./ за заг. ред. В. Ф. Антипенка ; Нац. авіац. ун-т. - К. : НАУ, 2012. - 346 с.
69. Міжнародне публічне право: підручник: у 2 т. За ред. В.В. Мицика. Т.1.: Основи теорії. Харків: Право. 2019. 416 с
70. Мішин О. В. Геополітичний вимір системи регіональної безпеки в Африці. Електронний ресурс / О. В. Мішин. - URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_51/Gileya51/p22_doc.pdf.
71. Моренчук А. Робочі механізми ООН у сфері миротворчості / А. Моренчук, В. Гилитуха // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини. - 2014. - № 14. - С. 69- 74.
72. Панченко Л.Є. Новітні форми міжнародно-правового регулювання миротворчої діяльності: авторськ. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 - міжнародне право / Л.Є. Панченко. - Київ, 2016. - 23с.
73. Перова Л. В. Міжнародно-правові аспекти превентивної дипломатії Організації Об'єднаних Націй // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2019 - № 39. - URL: <http://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc39/39.pdf>
74. Прудник Ю. В. Ключові проблеми і реформування миротворчої діяльності ООН / Ю. В. Прудник. // Часопис Академії адвокатури України. - 2013. - № 4.
75. Савчук К.О., Проценко І.М. Міжнародні договори SOFA/SOMA: особливості укладення та змісту // Часопис Київського університету права - 2018- №3 - С. 306-310
76. Скрипник О. Миротворча діяльність ООН: витоки концепції наглядових операцій. - URL: <https://doi.org/10.17721/2524-048X.2020.16.11>

77. Стукаліна Н. Т. Становлення та розвиток правових основ миротворчої діяльності України / Н. Т. Стукаліна // Військово-науковий вісник.- 2012. - Вип. 18. - С. 85-96.
78. Угода між сторонами Північноатлантичного договору стосовно статусу їхніх збройних сил. - URL:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_041#Text
79. Шреплер Х.Л. Международные организации: Справочник. М., 1995
80. Ямчук А.М. Миротворчий процес в Україні: роль та можливості ООН / А.М. Ямчук // Науковий вісник Інституту політичних і геополітичних досліджень Електронний ресурс / гол. ред. С.І. Бостан. - Чернівці: Інститут політичних і геополітичних досліджень, 2015. - URL :
<http://ipgd.com.ua/index.php/science/vipuski/vipusk-1-2015>

Інтернет-ресурси

81. <https://www.un.org/ru/about-us/history-of-the-un>
82. United Nations Interim Force In Lebanon. - URL:
<https://unifil.unmissions.org/unifil-background>
83. United Nations Protection Force. Profile // Department of Public Information, United Nations. - URL:
https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/past/unprof_p.htm